

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ และ เหตุการณ์ทางการเมืองภายในประเทศของประเทศไทย อาณาเขตติดต่อกับประเทศไทย ทำให้ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาผู้อพยพจากประเทศเพื่อนบ้าน ใกล้เคียงมาเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งได้แก่ ญวนอพยพ อพยพทหารจีนคณะชาติ ผู้พลัดถิ่นสัญชาติ พม่า ฯลฯ และในปัจจุบันนี้ได้มีผู้อพยพสัญชาติจีนเข้ามาในประเทศไทยตลอดเวลา แม้ว่าจะได้มีการจัดการส่งผู้อพยพสัญชาติจีน ไปตั้งหลักแหล่งในประเทศที่สามอยู่ตลอดระยะเวลา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 ตลอดจนการจัดการส่งผู้อพยพกลับภูมิลำเนาเดิมโดยสมัครใจ และการหาที่อยู่อาศัยให้ใหม่ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2522-2523 เป็นต้นมา จนถึงบัดนี้กาลเวลาได้ล่วงเลยมา รวม 13 ปี การอพยพที่มิได้ยุติลง ประเทศไทยต้องรับผู้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศประมาณ 700,000 คน และในปัจจุบันยังมีผู้อพยพตกค้างอยู่ในประเทศกว่า 100,000 คน เนื่องจากประเทศที่สามลดจำนวนการรับไปตั้งถิ่นฐาน และประเทศเดิมรับกลับไปจำนวนน้อย (ตารางที่ 1) (สำนักงานศูนย์ดำเนินการเกี่ยวกับผู้อพยพ, กระทรวงมหาดไทย, 2531:10) และประเทศไทย ในฐานะเป็นประเทศ "ด่านหน้า" ได้ตระหนักถึงความมีมนุษยธรรมตามหลักสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ต้องรับภาระในการรับผู้อพยพเหล่านี้ไว้ ซึ่งการนี้ได้ส่งผลทำให้เกิดปัญหาหลายด้านแก่ประเทศไทย อาทิ เช่น ปัญหาความมั่นคงของชาติ การเมือง การปกครอง ตลอดจนเศรษฐกิจสังคม และประชากร ฯลฯ

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2488 เป็นต้นมา ประเทศไทยต้องเผชิญปัญหาผู้อพยพจากประเทศต่างๆ ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในช่วงแรกๆ รัฐบาลไทยต้องดำเนินการแก้ไขปัญหานี้เพียงลำพังในการให้ความช่วยเหลือ โดยไม่มีองค์การกุศลหรือประเทศใดให้ความช่วยเหลือสนับสนุนเลย (สำนักงานศูนย์ดำเนินการเกี่ยวกับผู้อพยพ, กระทรวงมหาดไทย, 2524 : 1-2) หลังจากปี พ.ศ. 2518 ได้มีผู้อพยพสัญชาติจีน ได้แก่ ลาว กัมพูชา และเวียดนามใต้ ได้อพยพหลบภัยสงครามและลัทธิคอมมิวนิสต์เข้ามาประเทศไทยเป็นจำนวนมากขึ้น ทั้งนี้ โดยเกิดการต่อสู้แย่งชิงอำนาจกันขึ้นในแหลมอินโดจีน และผลที่สุดปรากฏว่า ประเทศในแหลมอินโดจีนได้ตกอยู่ในอำนาจการปกครองของฝ่ายคอมมิวนิสต์ สำหรับการให้ความช่วยเหลือผู้อพยพสัญชาติจีนครั้งนี้

ตารางที่ 1 จำนวนผู้อพยพลี้ภัยที่เดินทางเข้ามาและออกไป โดยผ่านทาง การไปตั้งถิ่นฐาน การส่งกลับถิ่นเดิม และการจัดหาที่ใหม่ให้

ปี พ.ศ.	ผู้เข้ามาใหม่	การส่งผู้อพยพลี้ภัยออก			รวม
		การส่งไปตั้งถิ่นฐาน	การส่งกลับ	การจัดหาที่ใหม่ให้	
2518	76,338	12,755	-	-	12,755
2519	38,406	24,178	-	-	24,178
2520	34,316	14,532	-	-	14,532
2521	69,140	26,308	-	-	26,308
2522	200,001	68,846	-	-	68,846
2523	113,867	128,058	9,215	4,010	141,283
2524	43,260	102,564	540	18,528	121,632
2525	11,261	33,090	1,069	8,863	43,022
2526	12,814	42,721	595	853	44,169
2527	25,487	37,713	204	116	38,033
2528	27,507	31,202	235	89	31,526
2529	13,558	26,804	231	14	27,049
2530	16,138	28,531	70	-	28,601
2531	23,904	33,924	267	-	34,191
2532 (ม.ค.)	1,632	1,757	107	-	1,864
จำนวนรวม	707,629	612,983	12,533	32,473	65,798
ตั้งแต่ปี 2518-2532					

แหล่งที่มาของข้อมูล : UNHCR, Bangkok, January 31, 1989.

รัฐบาลไทยได้รับเงินด้านการเงิน และสิ่งของจากสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติ องค์การเอกชนและประเทศต่างๆ เป็นในรูปแบบของการสมัครใจ แต่ก็ไม่มีข้อผูกพันอะไรที่องค์การ หรือประเทศเหล่านั้นจะให้ความช่วยเหลือต่อไป ดังนั้นปัญหาผู้ลี้ภัยจะเป็นสิ่งที่ทำให้รัฐบาลไทย จะต้องเสียค่าใช้จ่ายไม่มากนักน้อยลงไป (เกริกเกียรติ พิพัฒน์ เสรีธรรม 2522 : 63)

จำนวนผู้อพยพลี้ภัยชาวจีนมีจำนวนมากขึ้น ซึ่งรัฐบาลไทยไม่พึงประสงค์จะให้ ผู้อพยพลี้ภัย เหล่านี้อาศัยอยู่ในประเทศไทย เป็นการถาวร จึงได้มีการกำหนดนโยบายสำหรับผู้อพยพ ขึ้น (กระทรวงมหาดไทย, สำนักงานศูนย์ดำเนินการเกี่ยวกับผู้อพยพ 2523 : 3-4) ซึ่งนโยบาย ที่สำคัญนั้น เป็นความพยายามที่จะแสวงหาที่อยู่ให้กับผู้อพยพลี้ภัยในประเทศที่สาม ในระยะแรกคือ ช่วงปี พ.ศ. 2518-2524 ประสบผลสำเร็จพอควรกล่าวคือ มีรัฐบาลของประเทศที่สามยอมรับ ผู้อพยพลี้ภัยไปตั้งหลักแหล่งในประเทศของตนเป็นจำนวนมาก แต่หลังจากปี พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา อัตราการรับผู้อพยพลี้ภัยชาวจีนเข้าไปตั้งหลักแหล่งในประเทศที่สามลดลงถึงร้อยละ 70 (นพวรรณ จงวัฒนา 2526 : 6) ดังนั้นในช่วงปี พ.ศ. 2523 กระทรวงมหาดไทยจึงได้ร่วมมือ กับสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติ [United Nations High Commissioner for Refugee (UNHCR)] และสภาสังคมสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ลี้ภัยแห่งนอร์เวย์ [Norwegian Refugee Council (NRC)] จัดทำโครงการการจัดส่งผู้อพยพชาวลาวกลับคืนภูมิลำเนาเดิม โดยความสมัครใจ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523 จนถึงปัจจุบันมีการส่งกลับชาวลาวเพียง 3,135 คน เท่านั้น ซึ่งวิธีการนี้ไม่ประสบผลสำเร็จ (ดูเพิ่มเติมตารางที่ 1) เนื่องจากรัฐบาลลาว ไม่ได้ให้ความ สนใจอย่างแท้จริง และผู้อพยพส่วนใหญ่ไม่สมัครใจกลับ เพราะไม่แน่ใจในความปลอดภัยต่อ ชีวิต และทรัพย์สินเมื่อเดินทางกลับไป แต่อย่างไรก็ตามวิธีการนี้กระทรวงมหาดไทยถือว่าเป็น วิธีการแก้ปัญหาผู้อพยพชาวจีนที่ดีที่สุด (สำนักงานศูนย์ดำเนินการเกี่ยวกับผู้อพยพ, กระทรวง มหาดไทย 2531 : 32, 48) หรือแม้กระทั่งวิธีการจัดหาที่อยู่อาศัยใหม่ให้ก็ตาม (ตารางที่ 1) และเมื่อปี พ.ศ. 2522 อมรา พงศาพิชญ์ ได้ตระหนักหรือให้ข้อคิดว่ามีผู้ลี้ภัยชาวจีน หรือผู้หลบหนี เข้าประเทศไทยโดยผิดกฎหมายอยู่เกินกว่า 200,000 คน ถ้าสมมติให้จำนวนนี้คงที่ไม่มีการ หลบหนีเข้าประเทศไทยอีก และถ้าสมมติว่ามีการอพยพไปประเทศที่สามในอัตรา 10,000 คนต่อปี ก็ย่อมหมายความว่าต้องใช้เวลาดัง 20 ปี ผู้ลี้ภัยจึงจะหมดไปจากประเทศไทย แต่กระนั้นก็ตาม เป็นที่ทราบกันดีว่า ผู้ลี้ภัยจะหมดไปจากประเทศไทยคงเป็นไปได้ เพราะประเทศต่างๆ ในโลก ที่รับผู้ลี้ภัยนั้น ก็ยอมรับอย่างไม่สู้จะเต็มใจนัก และคงไม่มีประเทศใดในโลกที่ยอมรับผู้ลี้ภัยอยู่เรื่อยๆ แผนรับผู้ลี้ภัยจากประเทศที่สามคงจะมีระยะเวลาเพียง 5 ปี หรือ 10 ปีเป็นอย่างมาก ประเทศ

ไทยคงจะหลีกเลี่ยงปัญหาผู้ลี้ภัยอินโดจีนในระยะ 20 ปีข้างหน้าไม่พ้น ซึ่งในการลี้ภัยจะมีกลุ่มที่หลบหนีเข้ามาและคงจะอพยพต่อไปยังประเทศที่สามในช่วง 5-10 ปีข้างหน้า และอีกกลุ่มก็คือกลุ่มที่เข้ามาในประเทศไทย และคงจะไม่อพยพไปยังประเทศอื่น จะยังคงอยู่ในประเทศไทยต่อไป เช่นเดียวกับพวกญวนอพยพที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (ปี พ.ศ. 2488-2489) ซึ่งกลุ่มหลังยังคงเป็นปัญหาของประเทศไทยอยู่ทุกวันนี้ และเป็นกลุ่มที่รัฐบาลไทยต้องรับภาระและพยายามแก้ไขต่อไป (อมรา พงศาพิชญ์ 2522 : 86) ซึ่งอาจจะเป็นกรณีเดียวกับกลุ่มผู้อพยพลี้ภัยในปัจจุบัน พวกนี้อาจจะกลายเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยต่อไปก็ได้ ซึ่งแน่นอนจำนวนผู้อพยพดังกล่าว ย่อมจะสร้างปัญหาทางด้านประชากรในแง่ของภาวะเจริญพันธุ์แก่ประเทศไทย เป็นที่แน่นอนดังประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศจีน ซึ่งผู้อพยพชาวเวียดนามในประเทศไทย ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยแสดงความไม่เห็นด้วยกับนโยบายจีนที่สนับสนุนให้คู่สมรสมีบุตรเพียงคนเดียว ผู้อพยพชาวเวียดนามต้องการมีบุตรระหว่าง 8 ถึง 10 คน รัฐบาลจีนยอมผ่อนปรนให้ มีบุตรได้ 2 ถึง 3 คน (สถาบันประชากรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2528 : 3-4) นอกจากนี้จากประสบการณ์ของหลายประเทศที่ผู้อพยพได้เดินทางไปตั้งถิ่นฐานแล้ว ได้สร้างปัญหาต่างๆ ให้ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาการต่อต้านจากประชาชนเจ้าของประเทศ ฯลฯ และประกอบกับในปัจจุบันภาวะเศรษฐกิจของโลกตกต่ำ ซึ่งนอกจากจะเป็นสาเหตุให้ประเทศที่สามได้ลดการรับผู้อพยพลงจากเดิมเป็นจำนวนมากแล้ว (สำนักงานศูนย์ค่าเงินการเกี่ยวกับผู้อพยพ, กระทรวงมหาดไทย 2531 : 47) ขณะนี้สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติ ซึ่งรับผิดชอบเกี่ยวกับผู้อพยพเหล่านี้ กำลังประสบปัญหาด้านการขาดแคลนงบประมาณสำหรับเลี้ยงดูผู้อพยพ ไม่ทราบว่าองค์การนี้จะถอนตัวเลิกการช่วยเหลือผู้อพยพเมื่อใด ดังนั้นถ้าองค์การนี้ถอนตัวออกไปโดยกระทันหัน หากไม่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า ปัญหาผู้อพยพจะตกเป็นภาระของรัฐบาลไทยอย่างแน่นอน (ศูนย์ควบคุมผู้อพยพและผู้หลบหนีเข้าเมือง 2531 : 19)

นอกจากนี้เป็นที่ทราบกันดีว่า ภาวะเจริญพันธุ์ของผู้ลี้ภัยอินโดจีนสูงมาก ดังเช่นอัตราเกิดในศูนย์ผู้อพยพลี้ภัยในเขตชายแดนตะวันออกของประเทศไทย ซึ่งติดต่อกับประเทศกัมพูชา เป็นอัตราเกิดที่สูงที่สุดในโลกในปัจจุบันคือ 70 ต่อพัน (สถาบันประชากรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2531 : 17) และอัตราการเกิดของผู้อพยพทั้งหมดอยู่ในอัตราร้อยละ 4.4 ต่อปี จากจำนวนผู้อพยพที่มีอยู่ในประเทศไทยกว่า 100,000 คน ปีหนึ่งๆ จะมีผู้อพยพเพิ่มขึ้นจากการเกิดอย่างน้อย 4,400 คน ซึ่งนับว่าอยู่ในอัตราที่สูง ถึงแม้ศูนย์ค่าเงินการเกี่ยวกับผู้อพยพ กระทรวงมหาดไทยร่วมกับสมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย และองค์การอาสาสมัครฯ ที่

เกี่ยวข้องทางการเมือง ประชาสัมพันธ์ ให้ผู้พลทวางแผนครอบครัว แต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้ เป็นเพราะผู้พลทส่วนมากไม่ยอมรับและไม่ให้ความร่วมมือ เนื่องจากความเชื่อในประเพณีของผู้พลท (สำนักงานศูนย์คำเนินการเกี่ยวกับผู้พลท, กระทรวงมหาดไทย 2531 : 25) ถึงแม้ว่าในปัจจุบันการลดลงของผู้พลทส่วนใหญ่จะเกิดจากการไปตั้งหลักแหล่งในประเทศที่สาม (ตารางที่ 1) แต่อย่างไรก็ตามผลกระทบต่อจำนวนประชากรทั้งหมดของผู้พลทในปัจจุบันส่วนใหญ่จะเกิดจากการเกิด (5,068 คน) และการอพยพเข้ามาใหม่ (16,138 คน) (UNHCR 1988) ฉะนั้นปัญหาหรือสิ่งที่น่าเป็นห่วงอันเกิดจากการอพยพลี้ภัยเข้ามาในประเทศไทยขณะนี้คือผู้พลทมีอัตราการเพิ่มประชากรซึ่งเกิดจากการเกิดในอัตราที่สูง และการไปตั้งหลักแหล่งในประเทศที่สามไม่ประสบความสำเร็จดังที่รัฐบาลไทยมุ่งหวังไว้ สิ่งที่ควรตระหนักก็คือ ผู้พลทลี้ภัยที่มีคุณภาพเท่านั้น จึงจะได้รับการเลือกสรรไป ในขณะที่เดียวกันจะเหลือไว้แต่ผู้พลทลี้ภัยที่ด้อยคุณภาพทั้งหลายที่ยังคงอยู่ในประเทศไทยและเป็นปัญหาเรื้อรังต่อไป ถึงแม้กระทรวงมหาดไทยร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ทำการเจรจาให้ประเทศที่สามลดเงื่อนไขและเกณฑ์ในการรับผู้พลทลง และในขณะเดียวกันก็ได้พยายามส่งเสริมให้ผู้พลทมีคุณภาพ โดยส่งเสริมให้มีการศึกษา เพื่อที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการไปตั้งถิ่นฐานในประเทศที่สามก็ตาม (สำนักงานศูนย์คำเนินการเกี่ยวกับผู้พลท, กระทรวงมหาดไทย 2531 : 48) ดังนั้นประเด็นปัญหาที่สำคัญที่รัฐบาลไทยควรทำโดยความร่วมมือกับองค์การรัฐบาลและองค์การเอกชนที่เกี่ยวข้อง ควรรีบเร่งดำเนินการขณะนี้ก็คือการพยายามลดภาวะเจริญพันธุ์ของผู้พลทลี้ภัยชาวอินโดจีนลง

ภาวะที่น่าสนใจเช่นนี้ ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเพิ่มประชากรของผู้พลทลี้ภัย และมีความสนใจอยากทราบจำนวนบุตรที่คาดหวังว่าเป็นอย่างไร เพราะจำนวนบุตรที่คาดหวัง (Expected number of children) มีความสำคัญต่อการลดภาวะเจริญพันธุ์ในอนาคต และโครงการวางแผนครอบครัวของสตรีผู้พลทลี้ภัยที่ทำการศึกษายู่ เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจยอมรับปฏิบัติวางแผนครอบครัวและการเลือกวิธีที่จะใช้ ขึ้นอยู่กับว่าคู่สมรสอยู่ในขั้นตอนของการสร้างครอบครัวหรือขบวนการมีบุตร เช่น คู่สมรสที่ยังไม่บรรลุถึงขนาดครอบครัวที่ปรารถนา อาจไม่ค่อยมีแรงจูงใจที่จะใช้วิธีป้องกันปฏิสนธิ หรือใช้อย่างไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ และคู่สมรสบางคู่ที่บรรลุขนาดครอบครัวที่ปรารถนาแล้ว อาจต้องการเปลี่ยนวิธีที่ใช้ป้องกันการปฏิสนธิ จากวิธีแบบชั่วคราวเป็นวิธีแบบถาวร เป็นต้น (นภาพร ชัยวราธ และ จันทร์เพ็ญ แสงเทียนฉาย 2530 : 23) นอกจากนี้การศึกษาจำนวนบุตรที่คาดหวังจะช่วยชี้ขนาดครอบครัวสมบูรณ์ (Completed family size) ในอนาคตของสตรีกลุ่มนี้ได้ เนื่องจากจำนวนบุตรที่คาดหวังเป็นการศึกษาจาก

จำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน รวมกับจำนวนบุตรที่ต้องการเพิ่มของสตรีที่สมรส และยังไม่สิ้นสุดวัยเจริญพันธุ์ จากจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน จะทำให้สตรีนั้นรู้ว่าคนต้องการบุตรเพิ่มอีกกี่คน หรือไม่ต้องการบุตรเพิ่มเลย ดังนั้น การศึกษาจำนวนบุตรที่คาดหวัง จึงทำให้ผู้ศึกษามองเห็นภาพของขนาดครอบครัวว่าได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และทำให้ทราบว่าจะมีทางเป็นไปได้หรือไม่ที่ภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีผู้อพยพลี้ภัยกลุ่มนี้ จะลดระดับต่ำกว่าที่เป็นอยู่

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งที่จะพิสูจน์ปัจจัยต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคม และประชากรที่อาจเป็นตัวกำหนดจำนวนบุตรที่คาดหวังของสตรีผู้อพยพลี้ภัยกลุ่มนี้

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

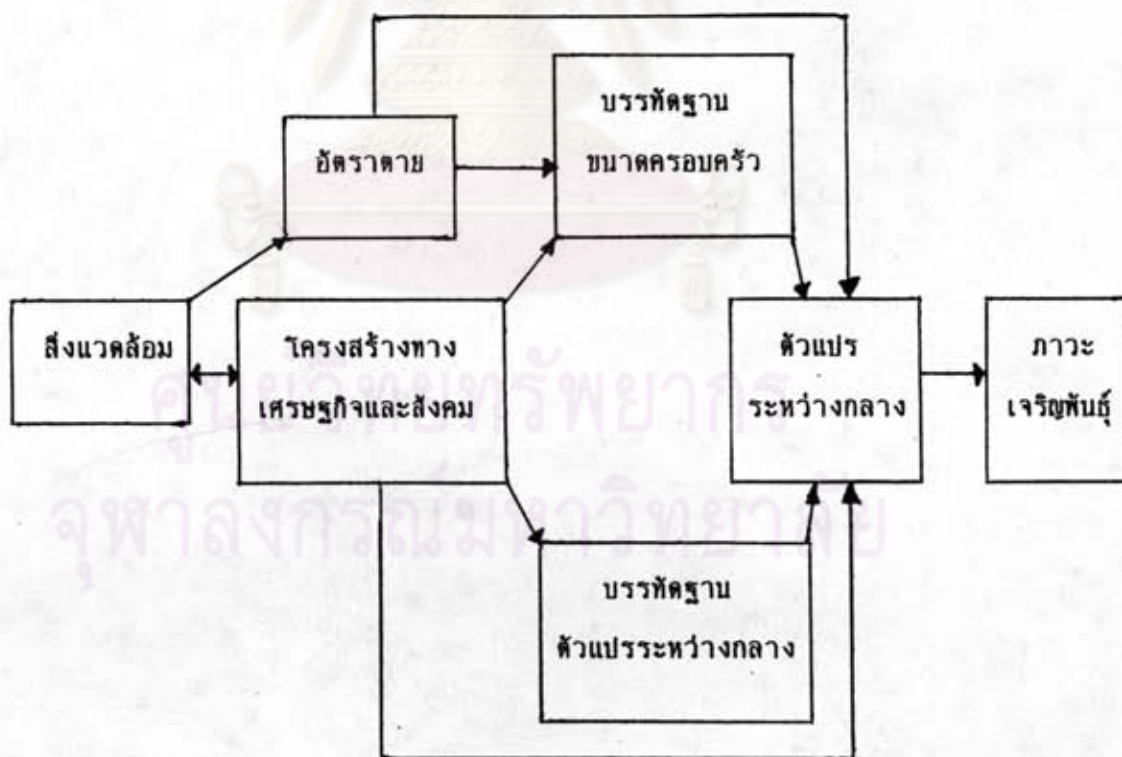
ผลงานทางวิชาการของนักประชากรศาสตร์เท่าที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าให้ความสำคัญต่อภาวะเจริญพันธุ์เป็นอันดับแรก เพราะถือว่าเป็นเหตุการณ์ชีพที่ส่งผลกระทบต่อทั้งในระดับประเทศและระดับโลกด้วย มีผู้ที่พยายามจะสร้างแนวคิดหรือกรอบการวิเคราะห์ (Framework) เกี่ยวกับภาวะเจริญพันธุ์ไว้หลายแนวคิด และที่ได้รับความนิยมและมีชื่อเสียงอย่างมาก ได้แก่ กรอบการวิเคราะห์เกี่ยวกับตัวแปรแทรกกลาง (Intermediate variables) ซึ่งเสนอโดย Davis and Blake (1956) โดยมีแนวคิดว่า ระดับภาวะเจริญพันธุ์ย่อมมีความแตกต่างกันในแต่ละสังคม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโครงสร้าง และการจัดระเบียบทางสังคมและเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดแต่ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมเหล่านี้ ไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อภาวะเจริญพันธุ์ แต่จะส่งผลต่อภาวะเจริญพันธุ์โดยผ่านตัวแปรแทรกกลาง 11 ตัวแปรก่อน ดังแผนภาพ

อีกแนวคิดหนึ่งที่มีความคล้ายคลึงกับของ Davis and Blake คือแนวคิดเกี่ยวกับตัวกำหนดโดยตรง (Proximate determinants) ของ Bongaarts (1978) ตัวกำหนดโดยตรงของ Bongaarts ก็คล้ายกับตัวแปรแทรกกลางของ Davis and Blake แต่ Bongaarts

ให้ความสำคัญต่อตัวแปรดังกล่าว 4 ตัวแปรคือ การสมรส การใช้การป้องกันการปฏิสนธิ การทำแท้ง และการเลี้ยงบุตรด้วยนมมารดา (นภาพร ชโยวรรณ 2527 : 7, อ้างจาก Bongaarts 1978)

การศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการลดระดับภาวะเจริญพันธุ์ เท่าที่ผ่านมา นักวิจัยส่วนใหญ่มักจะให้ความสำคัญกับการศึกษาถึงอิทธิพลของตัวแปรแทรกกลางต่อระดับภาวะเจริญพันธุ์ หรือบางท่านก็มักศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรที่มีอิทธิพลต่อตัวแปรแทรกกลางดังกล่าวแต่จากการศึกษากรอบวิเคราะห์ของ Freedman (1967) ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นแบบจำลองในการวิเคราะห์ครั้งนี้ แนวคิดนี้เป็นการนำเอาแนวคิดของ Davis and Blake มาอธิบายขยายขอบเขตการวิเคราะห์ให้แจ่มชัดขึ้น โดย Freedman ได้อธิบายถึงความแตกต่างของระดับภาวะเจริญพันธุ์ในแต่ละสังคม เป็นผลมาจากความแตกต่างของปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม อัตราตาย โครงสร้างทางเศรษฐกิจ และสังคม อันจะส่งผลต่อบรรทัดฐานขนาดครอบครัว และบรรทัดฐานตัวแปรระหว่างกลางที่มีอิทธิพลต่อภาวะเจริญพันธุ์ ซึ่งตัวแปรระหว่างกลางจะทำหน้าที่เป็นตัวกำหนดภาวะเจริญพันธุ์โดยตรง ดังแผนภาพ

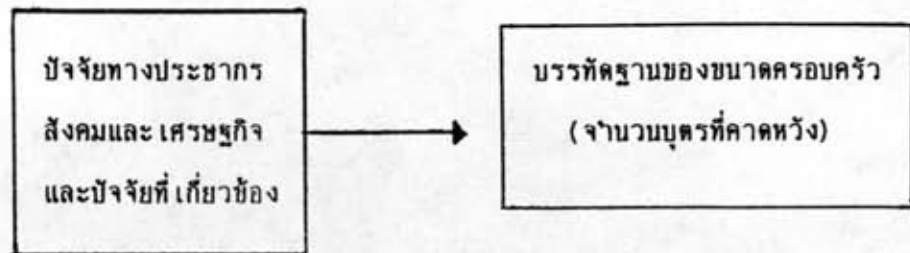

ที่มา : Freedman, Ronald (1967:6)

จากการศึกษากรอบการวิเคราะห์ของ Freedman ทำให้ผู้วิจัยได้แนวคิดที่ลึกซึ้งยิ่งไ้กว่านั้น กล่าวคือปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากร อาจจะไม่ส่งผลกระทบต่อตัวแปรระหว่างกลางโดยตรง แต่จะส่งผลต่อบรรทัดฐานขนาดครอบครัว (Norm about family size) ขณะเดียวกันบรรทัดฐานขนาดครอบครัวจึงจะส่งผลต่อระดับภาวะเจริญพันธุ์ แต่ในการวิจัยครั้งนี้ จะศึกษาเกี่ยวกับขนาดครอบครัว (จำนวนบุตร) ดังนั้นจะพิจารณาความสัมพันธ์ของปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากร ที่มีผลกระทบต่อบรรทัดฐานขนาดครอบครัว ซึ่งบรรทัดฐานขนาดครอบครัวในที่นี้คือ จำนวนบุตรที่คาดหวังนั่นเอง

ตามแนวความคิดพื้นฐานของทฤษฎีทางสังคมวิทยาของ Freedman นั้น เกื้อ วงศ์บุญสิน (2528 : 21) ได้สรุปว่าความแตกต่างในระดับภาวะเจริญพันธุ์เป็นผลมาจากความแตกต่างในเรื่องบรรทัดฐานค่านิยมและทัศนคติที่มีอยู่ภายในแต่ละสังคม โดยมองว่าในแต่ละสังคมหรือกลุ่มประชากรจะมีแนวบรรทัดฐานในลักษณะของหมวดข้อบังคับ สำหรับพฤติกรรมส่วนบุคคลบัญญัติลักษณะแบบแผนการเจริญพันธุ์ ซึ่งกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ทั้งขนาดครอบครัวที่ต้องการ อายุแรกสมรส การหย่าร้าง ตลอดจนการแต่งงานใหม่ การทำแท้ง การละเว้นความสัมพันธ์ทางเพศ การคุมกำเนิด ล้วนถูกกำหนดไว้โดยบรรทัดฐานของสังคม ดังนั้นบรรทัดฐานต่างๆ อันเกี่ยวข้องกับภาวะเจริญพันธุ์ จึงเปรียบเสมือนเป็นแบบแผนสำหรับยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ โดยในที่นี้จะเห็นว่ขนาดครอบครัวที่ต้องการ เป็นตัวแปรหนึ่งที่ถูกกำหนดโดยบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งจะกลายมาเป็น การปรับตัวในรูปขนาดครอบครัว (จำนวนบุตร) ที่ผันแปรแตกต่างกัน (ปราโมทย์ ประสาทกุล 2522 : 77)

จากแนวคิดดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้สนใจศึกษาหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อจำนวนบุตรที่คาดหวัง เนื่องจากทำให้สามารถคาดคะเนแนวโน้มภาวะเจริญพันธุ์ได้ ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบของกลุ่มคนในสังคมที่ศึกษาได้ ฉะนั้นการศึกษาคั้งนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ถึงปัจจัยทั้งทางด้านประชากร สังคมและ เศรษฐกิจ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่อาจส่งผลต่อจำนวนบุตรที่คาดหวังได้ โดยอาศัยพื้นฐานบางส่วนจากกรอบการวิเคราะห์ ของ Freedman ดังกล่าวซึ่งพอจะสรุปเป็นกรอบการวิเคราะห์ของการศึกษาคั้งนี้ได้ ดังแผนภาพ

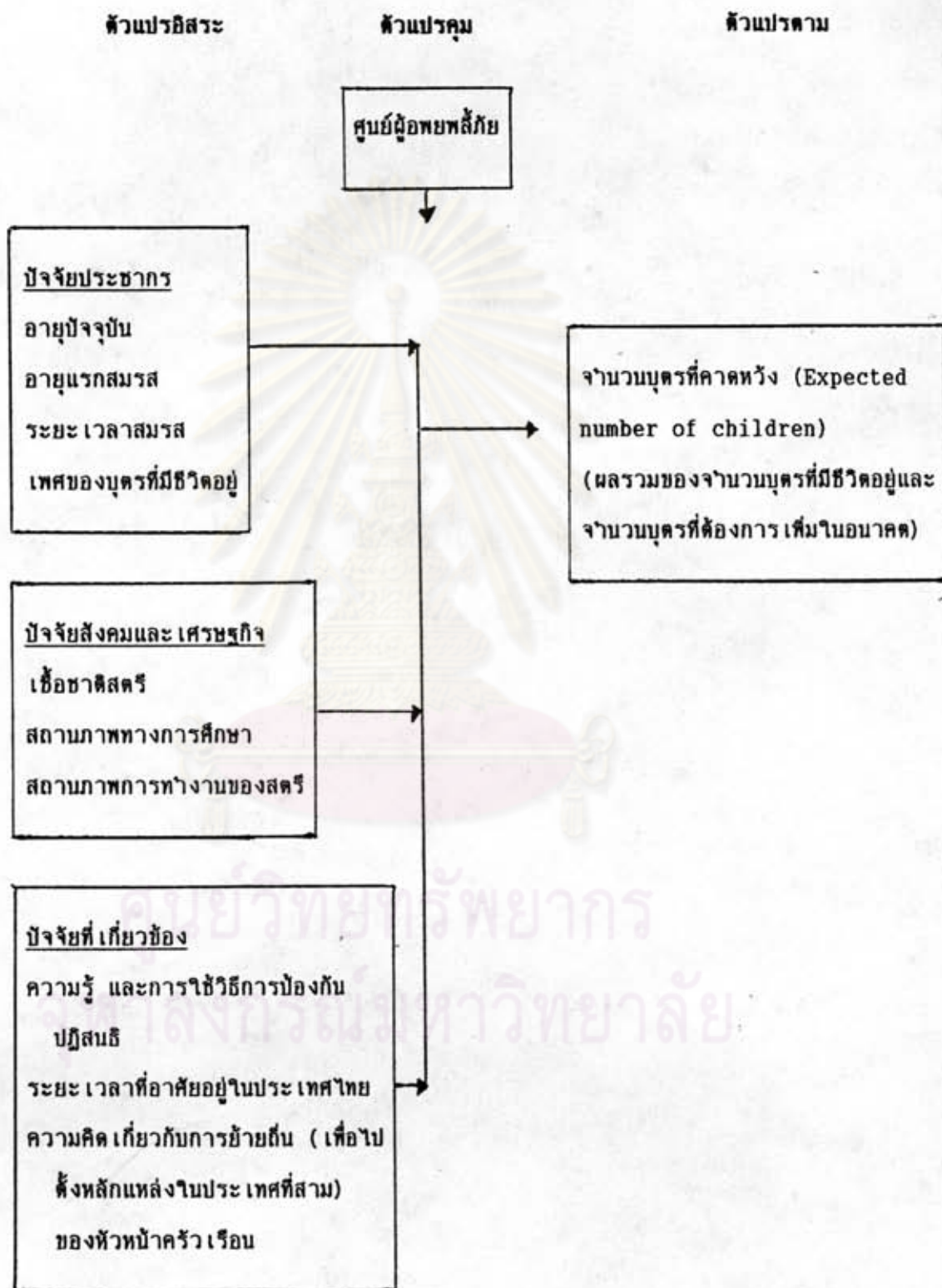

จากความสัมพันธ์ดังแผนภาพ สามารถนำมาขยายขอบเขตเพื่อเสนอเป็นกรอบการวิเคราะห์ของการวิจัยครั้งนี้ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นได้ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Conceptual Framework

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ประชากร และปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่มีอิทธิพลต่อจำนวนบุตรที่คาดหวังของสตรีผู้อพยพสัญชาติไทยที่สมรสแล้วอายุ 15-49 ปี และอยู่กินกับสามี
2. ศึกษาปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดที่สำคัญที่มีผลต่อจำนวนบุตรที่คาดหวัง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรที่คาดหวัง

ก. ปัจจัยประชากร มีผู้นำเอาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับอายุสตรี อายุแรกสมรส เพศของบุตรที่มีชีวิตอยู่ มาพิจารณาและพบว่าปัจจัยเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรที่คาดหวัง ดังที่จะได้อธิบายตามลำดับดังนี้คือ:

1. อายุและจำนวนบุตรที่คาดหวัง

การนำตัวแปรอายุเข้ามาพิจารณาร่วมกัน เป็นปัจจัยทางประชากรที่จำเป็นยิ่ง เนื่องจากความแตกต่างทางด้านอายุ จะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้สตรีมีจำนวนบุตรที่คาดหวังแตกต่างกันอย่างแน่นอน เพราะอัตราการเจริญพันธุ์ของสตรีมีความสัมพันธ์กับอายุอย่างมาก ดังเช่นสตรีจะมีอัตราการเกิดในขีดสูงสุดในช่วงอายุ 20-29 ปี เป็นต้น (สุวัลลีย์ เข้มยงพิศ 2528:159)

จากการศึกษาส่วนใหญ่พบว่า อายุมีความสัมพันธ์ทางบวกกับจำนวนบุตรที่คาดหวัง กล่าวคือจำนวนบุตรที่คาดหวังจะเพิ่มขึ้นตามอายุของสตรี Whelpton and Patterson (1966 : 64) ท้าการศึกษา จำนวนบุตรที่คาดหวังในกลุ่มสตรีอเมริกันพบว่า สตรีอายุ 18-24 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.0 คน ส่วนสตรีอายุ 30-34 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.2 คน ซึ่ง Ryder and Westoff (1971 : 58) ก็พบในลักษณะเช่นเดียวกัน กล่าวคือสตรีอเมริกันผิวขาวที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.8 คน สตรีที่มีอายุ 30-34 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.5 คน และ Ware (1974 : 21) พบว่า สตรีในจอร์เจียอายุต่ำกว่า 20 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 5.0 คน อายุ 20-24 ปี 5.3 คน อายุ 30-34 ปี 6.4 คน อายุ 35-39 ปี, 40-44 ปี และ 45-49 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 6.4, 6.5 และ 6.7 คน ตามลำดับ

สำหรับการศึกษาในประเทศไทยผลการวิจัยของโครงการสำรวจภาวะการคุมกำเนิดในประเทศไทย (Contraceptive Prevalence Survey, CPS) รอบหนึ่ง พ.ศ. 2522 รอบสอง พ.ศ. 2523 และรอบสาม พ.ศ. 2527 ซึ่งศึกษาสตรีสมรสอายุ 15-49 ปี ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกันคือ จำนวนบุตรที่คาดหวังเพิ่มขึ้นตามกลุ่มอายุที่มากขึ้น โครงการ CPS รอบหนึ่งสตรีอายุ 15-19 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.3 คน อายุ 25-29 ปี 3.0 คน อายุ 35-39 ปี 4.4 คน อายุ 45-49 ปี 5.8 คน ส่วนโครงการ CPS รอบสองสตรีอายุ 15-19 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.3 คน อายุ 25-29 ปี 2.7 คน อายุ 35-39 ปี 4.0 คน อายุ 45-49 ปี 5.3 คน ส่วนโครงการ CPS รอบสามสตรีอายุ 15-19 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.4 คน อายุ 25-29 ปี 2.7 คน อายุ 35-39 ปี 3.6 คน อายุ 45-49 ปี 5.0 คน (Peerasit Kamnuansilpa and Aphichat Chamrathirong 1985 : 30)

นอกจากนี้ เขาวรัตน์ ปรปักษ์ขาม และสมใจ เสรีจรกิจเจริญ (2523 : 15) ศึกษาภาวะเจริญพันธุ์เปรียบเทียบระหว่างไทยพุทธ และไทยมุสลิม พบว่า สตรีไทยพุทธอายุ 15-19 ปี มีจำนวนบุตรคาดหวัง 2.45 คน อายุ 25-29 ปี มี 2.9 คน อายุ 45-49 ปี มี 4.18 คน ส่วนสตรีไทยมุสลิมอายุ 15-19 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.62 คน อายุ 25-29 ปี 3.32 คน อายุ 45-49 ปี มี 4.32 คน ประโมทย์ กังสคาร (2525 : 48) พบว่า สตรีที่มีอายุ 15-24 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.0 คน อายุ 24-34 ปี 4.1 คน อายุ 35-44 ปี 5.7 คน อายุ 45 ปีขึ้นไป 6.0 คน และพรพิพัฒน์ เลขธรากร (2530 : 34) พบความสัมพันธ์เช่นเดียวกัน กล่าวคือ สตรีอายุ 15-24 ปี มีจำนวนบุตรคาดหวังโดยเฉลี่ย 2.9 คน อายุ 25-34 ปี, 35-44 ปี และ 45-49 ปี มีจำนวนบุตรคาดหวังโดยเฉลี่ย 3.6, 5.1 และ 6.3 คนตามลำดับ และ เกื้อ วงศ์บุญสิน (2530 : 27) ได้ศึกษาข้อมูลจากโครงการหลายโครงการพบผลการวิจัยที่สอดคล้องกัน ซึ่งสรุปได้ว่า กลุ่มรุ่นปีเยาว์วัยกว่าจะมีจำนวนบุตรที่ต้องการต่ำกว่ากลุ่มรุ่นปีสูงวัยกว่า ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม ในด้านระดับความทันสมัย นวัตกรรมทางด้านการศึกษาและการประชาสัมพันธ์ ความเป็นเมือง การนำเสนอลินค้าใหม่ในรูปแบบสินค้าบริโภค ตลอดจนการเพิ่มรายได้ต่อหัวของประชากร เป็นต้น ดังนั้นกลุ่มรุ่นปีเยาว์วัยกว่ามีความทันสมัยมากกว่ากลุ่มรุ่นปีสูงวัยกว่า จำนวนบุตรที่ต้องการของกลุ่มรุ่นปีเยาว์วัยกว่าย่อมจะน้อยกว่า

2. อายุแรกสมรสและจำนวนบุตรที่คาดหวัง

โดยทั่วไป อายุแรกสมรสมีความสัมพันธ์ในทางลบกับจำนวนบุตรที่คาดหวัง กล่าวคือสตรีที่มีอายุแรกสมรสสูงกว่า จะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังต่ำกว่าสตรีที่มีอายุแรกสมรสต่ำกว่า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า สตรีที่มีอายุแรกสมรสสูง ย่อมจะมีช่วงระยะวัยเจริญพันธุ์ที่สั้นกว่าสตรีที่มีอายุแรกสมรสต่ำ ดังนั้นถ้าพิจารณาในประเด็นนี้แล้ว จำนวนบุตรที่คาดหวังก็น่าจะแปรผันตามอายุแรกสมรสของสตรี

จากการศึกษาในกลุ่มสตรีอเมริกัน เมื่อปี ค.ศ. 1960 พบว่า สตรีที่มีอายุแรกสมรสต่ำกว่า 18 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.3 คน สตรีที่มีอายุแรกสมรส 20-21 ปี, 25-39 ปี จะมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.0 คน และ 2.6 คน ตามลำดับ (Whelpton and Patterson 1966 : 65) จากการศึกษาในประเทศเดนมาร์ค ในปี ค.ศ.1970 พบว่า สตรีที่สมรสเมื่ออายุต่ำกว่า 18 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.9 คน ส่วนผู้ที่สมรสเมื่ออายุ 25 ปีขึ้นไป มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.2 คน (United Nations 1976 : 54-118) สำหรับในสหรัฐอเมริกา Ryder and Westoff (1971 : 58) พบลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ สตรีผิวขาว ชาวอเมริกันที่สมรสเมื่ออายุต่ำกว่า 18 ปี ,20-21 ปี และ 25 ปีขึ้นไป มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.6, 3.2 และ 2.5 คน ตามลำดับ

สำหรับการศึกษาในประเทศไทย ผลการวิจัยพบในลักษณะเดียวกัน โดย เยาวรัตน์ ปรปักษ์ขาม และสมใจ เสรีขจรกิจเจริญ (2523 : 16) พบว่า สตรีไทยพุทธที่มีอายุแรกสมรส 15-19 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ย 3.56 คน อายุ 20-24 ปี 3.32 คน อายุ 25 ปีขึ้นไป 2.67 คน ส่วนสตรีไทยมุสลิมอายุแรกสมรส 15-19 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ย 4.00 คน อายุ 20-24 ปี 3.45 คน อายุ 25 ปีขึ้นไป 3.27 คน ส่วน ประโมทย์ กังสการ (2525 : 51) พบว่า สตรีที่สมรสแล้วในเขตชนบทอายุต่ำกว่า 20 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ย 5.2 คน อายุ 20-24 ปี 4.9 คน อายุ 25-29 ปี 3.8 คน และอายุ 30 ปีขึ้นไป 3.3 คน

3. ระยะเวลาสมรสและจำนวนบุตรที่คาดหวัง

โดยทั่วไปแล้วระยะเวลาสมรสมีความสัมพันธ์ทางบวกกับจำนวนบุตรที่คาดหวัง กล่าวคือ สตรีที่มีระยะเวลาสมรสยาวนานกว่า จะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังมากกว่าสตรีที่มีระยะเวลาสมรสสั้นกว่า เช่น สตรีสมรสในอังกฤษ และเวลส์ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา พบว่า สตรีที่มีระยะเวลาสมรสต่ำกว่า 4 ปี มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 1.7 คน ส่วนสตรีที่มีระยะเวลาสมรส 20 ปีขึ้นไป มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.6 คน (United Nations 1976 : 115) Whelpton et al. (1966 : 65) พบว่าสตรีสมรสอเมริกันที่มีระยะเวลาสมรสต่ำกว่า 5 ปี และ 15 ปีขึ้นไป มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.9 และ 3.1 คนตามลำดับ และ Ryder and Westoff (1971 : 58) พบความสัมพันธ์ในลักษณะเดียวกัน คือ สตรีที่สมรสแล้วไม่ถึง 5 ปี, 5 - 9 ปี, 10 - 14 ปี และ 25 ปีขึ้นไป มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.9, 3.3, 3.4 และ 3.8 คนตามลำดับ

ผลการศึกษาเกี่ยวกับจำนวนบุตรที่คาดหวังในประเทศไทย ประโมทย์ กังสคาร (2525:46) พบว่า สตรีชนบทที่มีระยะเวลาสมรส 0 - 4 ปี, 5 - 9 ปี และ 10 ปีขึ้นไป มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.9, 3.6 และ 5.6 คนตามลำดับ พรทิพัฒน์ เลขธรรากร (2530 : 37) พบว่าสตรีชนบทที่มีระยะเวลาสมรสต่ำกว่า 5 ปี, 5 - 9 ปี, 10-14 ปี และ 15 ปีขึ้นไป มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง โดยเฉลี่ย 2.8, 3.2, 3.9 และ 5.6 คนตามลำดับ

4. เพศของบุตรที่มีชีวิตอยู่และจำนวนบุตรที่คาดหวัง

ผลการศึกษาเท่าที่ผ่านมามีให้เห็นว่า ความพึงพอใจในเพศของบุตรมีผลต่อภาวะเจริญพันธุ์ เช่น ประเทศในทวีปเอเชียบางประเทศ ความพึงพอใจในบุตรที่เป็นเพศชายสูงมาก แตกต่างจากประเทศในทวีปยุโรปและสหรัฐอเมริกา ซึ่งครอบครัวมีความต้องการบุตรอย่างน้อยหนึ่งคนโดยเป็นเพศใดก็ได้ (Visid Prachuabmoh and John Knodel 1977 : 1)

ในสังคมเอเชียผู้ชายมีบทบาทสำคัญในทางเศรษฐกิจ และสังคมมากกว่าผู้หญิง ทั้งนี้เพราะผู้ชายเป็นแรงงานสำคัญในการหารายได้ของครอบครัว อีกทั้งเป็นผู้สืบสกุลด้วย สังคมเอเชียจึงมีแนวโน้มบุตรชายมากกว่าบุตรหญิง และจากการศึกษาเกี่ยวกับแนวโน้มเพศของบุตรพบว่า ความต้องการบุตรเพศใดเพศหนึ่งของคู่สมรสมีผลต่อขนาดครอบครัว ถ้าหากความต้องการไม่สัมฤทธิ์ผลบุคคลก็จะมีบุตรคนต่อไป อันเป็นผลให้มีความต้องการบุตรเพิ่ม (Westoff, Potter and Sagi 1963 : 207-208) ความพึงพอใจในเพศบุตร จึงนับเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อขนาด

ครอบครัวยังมีความต้องการมีบุตร เพราะคู่สมรสอาจจะมีบุตรต่อไปเรื่อยๆ จนเกินกว่าขนาดครอบครัวที่ต้องการ ถ้ายังไม่ได้จำนวนบุตรตามเพศที่ตนต้องการ ซึ่ง Weiler Feller ได้สรุปไว้ว่าคู่สมรสที่ไม่มีบุตรหรือมีเพียงบุตรหญิงจะต่างเวลาหรือวิธีที่จะใช้การคุมกำเนิด ในขณะที่ถ้ามีบุตรชายจะมีแนวโน้มที่จะใช้การคุมกำเนิด เพราะจะนับคู่สมรสที่มีความพึงพอใจในบุตรชายที่ใช้การคุมกำเนิดนั้น จะมีความกดดันอย่างมากต่อจำนวนบุตรทั้งหมดต่อไป (Weiler, Quoted in Lee 1982 : 26)

ส่วนในกรณีของประเทศที่พัฒนาแล้ว การเลือกเพศบุตรจะถูกใช้เป็นตัวจักรสำคัญในการควบคุมให้ขนาดครอบครัวเล็กลง เพราะโดยส่วนใหญ่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว ความต้องการครอบครัวยุคใหม่มีน้อยกว่าในประเทศที่กำลังพัฒนา และถ้าสามารถมีบุตรครบเพศที่ต้องการ คือ ชาย 1 หญิง 1 แล้ว คู่สมรสแทบทั้งหมดก็จะหยุดการมีบุตร แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อการกำหนดเพศบุตรสามารถกระทำได้ ก็มีได้หมายความว่าบุคคลจะมีบุตรและเพศของบุตรที่คาดการณ์ไว้ เพราะการมีบุตรและได้เพศของบุตรตามต้องการขึ้นอยู่กับความคิดทางเศรษฐกิจ ค่านิยมวัฒนธรรม และอื่นๆ (สายฤดี วรภิโรคาทธร และสันศักดิ์ เสริมศรี 2530 : 45-46) อันประกอบเป็นบรรทัดฐานของสังคมนั้น นอกจากนี้ Fawcett and other (1974 : 4) ยังได้กล่าวถึงคุณค่าที่ส่งเสริมให้มีขนาดครอบครัวขนาดใหญ่แบ่งออกเป็น 3 ประการ หนึ่งในสามประการนั้น ความพึงพอใจในเพศบุตร เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลไปส่งเสริมให้บุคคลต้องการมีขนาดครอบครัวขนาดใหญ่อีกด้วย

ฉะนั้น เพศของบุตรเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อภาวะเจริญพันธุ์ และเป็นปัจจัยที่นำศึกษาพิจารณาเพราะ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับภาวะเจริญพันธุ์ และมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง จึงขอกล่าวโดยสรุป เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ จากเหตุผลที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น คือ เนื่องด้วยคู่สมรสจะมีบุตรต่อไปเรื่อยๆ ถ้ายังไม่ได้เพศบุตรตามที่ตนต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสตรีที่ยังมีบุตรไม่ครบเพศ คือ มีบุตรเฉพาะเพศใดเพศหนึ่ง จะพยายามมีบุตรจนทำให้มีจำนวนบุตรเกิดขนาดครอบครัวที่ตนต้องการ เพื่อให้ได้มาซึ่งการมีบุตรครบทั้งสองเพศ คือ ชาย 1 หญิง 1 แล้วจึงจะยุติการมีบุตร ดังนั้นจึงทำให้สตรีที่มีบุตรที่มีชีวิตอยู่ครบทั้งสองเพศ น่าจะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังสูงกว่าสตรีที่มีบุตรที่มีชีวิตยังไม่ครบทั้ง 2 เพศ (มีบุตรเฉพาะเพศใดเพศหนึ่ง)

จากการศึกษาผลงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีผลงานวิจัยน้อยชิ้นที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพศของบุตรที่มีชีวิตอยู่กับจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยตรง ส่วนใหญ่ผู้วิจัยจะนำเพศของบุตรที่มีชีวิตอยู่ไปศึกษาความสัมพันธ์กับความต้องการบุตรเพิ่ม เช่น งานวิจัยของพิชิต พิทักษ์เทพสมบัติ และวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ 2517: 19; Suchart Prasithrathsin 1971 : 215 ; Chung, Cha and Lee 1974 : 123; Visid Prachuabmoh and Knodel 1977 : 10.

แต่อย่างไรก็ตาม พรพิพัฒน์ เลขธรากร (2530 : 43, 46) ได้พยายามหาความสัมพันธ์ในเรื่องนี้โดยตรง และพบความสัมพันธ์ระหว่างเพศของบุตรที่มีชีวิตอยู่กับจำนวนบุตรที่คาดหวัง กล่าวคือสตรีที่ยังไม่มีบุตรมีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ย 2.5 คน ในขณะที่สตรีที่มีบุตรครบทั้งสองเพศ มีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ยถึง 5.3 คน ซึ่งพรพิพัฒน์ ได้อธิบายเหตุผลว่า สตรีที่ยังไม่มีบุตรเป็นสตรีกลุ่มอายุน้อย และมีสัดส่วนจำนวนมาก ซึ่งสตรีเมื่อตอบคำถามความต้องการบุตรเพิ่มย่อมจะมีค่าซึ่งรวมกับจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ เป็นค่าจำนวนบุตรที่คาดหวังที่ไม่สูงนัก ต่างกับสตรีที่เคยมีบุตรมาแล้วจำนวนหนึ่ง และจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่แล้ว ที่จะทำให้ค่าของจำนวนบุตรที่คาดหวังสูงกว่าสตรีกลุ่มแรกเสมอ และพบความสัมพันธ์ระหว่างเพศของบุตรที่มีชีวิตอยู่ และจำนวนบุตรที่คาดหวังได้ชัดเจนในกลุ่มสตรีที่มีจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ 2 คน เป็นบุตรหญิงทั้ง 2 คน มีจำนวนบุตรคาดหวังโดยเฉลี่ย 3.3 คน สตรีที่มีบุตรที่มีชีวิตอยู่เป็นบุตรชายทั้ง 2 คน มีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ย 3.0 คน และสตรีที่มีบุตรครบทั้งสองเพศคือ บุตรชาย 1 คน บุตรหญิง 1 คน จะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ย 2.9 คน

ข. ปัจจัยสังคมและเศรษฐกิจ จากผลการวิจัยเท่าที่ผ่านมามีผู้นำปัจจัยเกี่ยวกับเชื้อชาติ การศึกษา สถานภาพการทำงานของสตรีมาพิจารณา แสดงให้เห็นความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรที่คาดหวัง ดังจะได้อธิบายตามลำดับดังนี้

1. เชื้อชาติกับจำนวนบุตรที่คาดหวัง

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปแล้วว่า ชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยมักจะมีภาวะเจริญพันธุ์ที่สูง มังจัด เป็นชาวเขาจากพวกหนึ่งซึ่งมีเชื้อสายมาจากประเทศจีน จากหลักฐานการค้นคว้าพอลงความเห็นได้ว่าพวกมังได้อพยพลงใต้ เข้าสู่ประเทศไทย และเข้ามาทำงานหากินในประเทศไทย (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ 2518 : กล่าวนำ) มังนอกจากจะมีระบบครอบครัวขยาย ซึ่งประเพณีของชาวมังอนุญาตให้ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคน และนิยมให้

บุตรชายนำภรรยาเข้ามาอยู่ในบ้านของคนแล้ว (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2524 : 17-18) ชาวเมืองยังเริ่มหาภรรยาให้บุตรของคน เมื่อบุตรมีอายุเพียง 14-16 ปีเท่านั้น (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ 2518 : 14) และที่สำคัญที่สุดที่ส่งเสริมให้เมืองมีภาวะเจริญพันธุ์ที่สูง นอกเหนือจากการมีภรรยาหลายคนเพื่อช่วยเหลือในด้านแรงงานเกษตรแล้ว ชาวเมืองยังถือว่าเด็กที่เกิดมาเป็นกำลังแรงงานที่สำคัญ

ฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่า ชาวเมืองนอกจากจะมีเชื้อสายมาจากชาวจีน ซึ่งนิยมการมีบุตรจำนวนมากแล้ว ยังมีวัฒนธรรมประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ของการมีภาวะเจริญพันธุ์สูงกว่ากลุ่มคนชาติอื่นๆ ฉะนั้น จึงขอสรุปเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษานครั้งนี้คือสตรีที่มีเชื้อชาติเมือง น่าจะมีภาวะเจริญพันธุ์หรือจำนวนบุตรที่คาดหวังมากกว่าสตรีที่มีเชื้อชาติลาว

2. การศึกษาและจำนวนบุตรที่คาดหวัง

มีผลการวิจัยหลายชิ้นที่พบว่า การศึกษามีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับจำนวนบุตรที่คาดหวัง สตรีที่มีการศึกษาค่ำมักจะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังมากกว่าสตรีที่มีการศึกษาสูงกว่าเกี่ยวกับประเด็นนี้อาจเป็นไปได้ที่ว่าการศึกษามีผลกระทบต่ออายุแรกสมรสของสตรี เนื่องจากบุคคลที่ได้รับการศึกษาสูงขึ้น ต้องใช้เวลาในการศึกษาที่ยาวนาน อายุแรกสมรสต้องเลื่อนออกไป นอกจากนี้การศึกษายังมีผลกระทบต่อความรู้ ทักษะคิด และการใช้การป้องกันปฏิสนธิ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลมีการใช้การวางแผนครอบครัวอย่างมีประสิทธิภาพและมีความเข้าใจที่ถูกต้อง หรืออาจเป็นไปได้ในแง่ที่ว่า การศึกษามีส่วนสำคัญต่อความรู้สึกรักใคร่ ทักษะคิด และความเชื่อ ในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในด้านการเจริญพันธุ์ ซึ่งมักมีผู้ตั้งสมมุติฐานกันอยู่เสมอว่า การศึกษาสามารถเปลี่ยนความเชื่อและประเพณีโบราณ รวมทั้งการประพฤติปฏิบัติตามวัฒนธรรมบางอย่าง เช่น ข้อห้ามในการร่วมประเวณี ตลอดจนการยึดเวลาการให้นมมารดาต่อบุตรให้ยาวนานออกไป ซึ่งมีผลกระทบในทางลบต่อภาวะเจริญพันธุ์ นอกจากนี้ ตามแนวคิดของ Easterlin (1975) ได้อธิบายเชิงเศรษฐศาสตร์ว่า การศึกษามีแนวโน้มที่จะทำให้จำนวนบุตรที่คู่สมรสจะมีได้ (C_n : Potential Family Size) ซึ่งเป็นจำนวนของบุตรที่มีชีวิตอยู่สูงขึ้น และเพิ่มโอกาสที่ทารกจะรอดชีวิตเป็นผู้ใหญ่สูงขึ้นด้วย นอกจากนี้การศึกษามีส่วนทำให้ราคาทั้งที่เป็นตัวเงิน และไม่ใช่ว่าเงินของการควบคุมภาวะเจริญพันธุ์ (R_c : Regulation Cost) ลดต่ำลงด้วย รวมทั้งอาจทำให้ราคาสินค้าบริโภคอื่นๆ ถูกลงเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนบุตรที่ต้องการจะมี ทั้งนี้เพราะการศึกษาสูงขึ้นอาจทำให้รสนิยมที่ไม่ต้องการมีบุตรหลายคนมีมากขึ้น (เกื้อ วงศ์บุญสิน 2528 :

30) โดยเสี่ยงเห็นว่าการมีบุตรจำนวนมาก จะต้องสูญเสียค่าใช้จ่ายเพื่อจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับสมาชิกในครอบครัวหลายคน โดยที่สมาชิกส่วนใหญ่เป็น เด็กและ ยังไม่สามารถช่วยหารายได้ หรือช่วยในการผลิตหากมีขนาดครอบครัวเล็กลง สมาชิกในครอบครัว แต่ละคนย่อมได้รับส่วนแบ่งจากทรัพยากรที่หามาได้เพิ่มขึ้น และสามารถเสริมสร้างคุณภาพของสมาชิกในครอบครัวได้ การวิเคราะห์ผลกระทบของความทันสมัยต่อระดับภาวะเจริญพันธุ์ ตามแนววิเคราะห์ชิคาโก - โคลัมเบีย (Becker 1960, 1965) ได้ให้ข้อเสนอนี้เกี่ยวกับตัวแปร การศึกษาว่า เมื่อสตรีมีการศึกษาสูงขึ้น สตรีมีทางที่จะหารายได้เพิ่มขึ้น ดังนั้น ค่าเสียโอกาสของการตั้งครรภ์ ในแง่ของเวลาของมารดาจะเพิ่มขึ้น ถึงแม้ว่าอาจจะไม่เป็นสัดส่วนกันก็ตาม ด้วยเหตุนี้ การที่สตรีมีการศึกษาเพิ่มขึ้นมีผลทำให้สตรีมีความต้องการบุตรน้อยลง (เกื้อ วงศ์บุญสิน 2528 : 30)

จากการศึกษา สตรีสมรสในเม็กซิโก ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อปี ค.ศ. 1955 พบว่า สตรีที่มีการศึกษาน้อยกว่า 12 ปี, เท่ากับ 12 ปี หรือมากกว่า มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.03 คน และ 2.78 คน ตามลำดับ (Goldberg and Freedman 1959 : 383) สตรีอเมริกันผิวขาวที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นและวิทยาลัย มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.7, 3.3 และ 3.0 คน ตามลำดับ (Ryder and Westoff 1971:67) และสตรีที่สมรสแล้วในกรุงโคโร ประเทศอียิปต์ พบว่า สตรีที่มีการศึกษาดำเนินจำนวนบุตรที่คาดหวัง 5.28 คน สตรีที่มีการศึกษาปานกลางและสูง มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.86 คน และ 2.31 คน ตามลำดับ (Khalifa 1973 : 433)

เมื่อทำการศึกษาในทวีปยุโรปพบความสัมพันธ์ในลักษณะเดียวกัน เช่น สตรีในอังกฤษและเวลส์ ที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.20 คน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและระดับที่สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.10 คน และ 2.09 คนตามลำดับ ระดับการศึกษาของสามีก็มีความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรที่คาดหวังในเชิงลบ เช่นกัน โดยพบว่าสตรีที่สามีมีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.18 คน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และระดับที่สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.08 คน และ 2.11 คน ตามลำดับ เมื่อพิจารณาทั้งการศึกษาของสามีและภรรยาประกอบไปพร้อมๆ กัน พบว่า สามีและภรรยาชาวอังกฤษและเวลส์ที่ทั้งสองมีการศึกษาดำเนินมัธยมศึกษา มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.30 คน สามีและภรรยาที่ทั้งสองมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.07 คน ส่วนกลุ่มที่สามีและภรรยาที่มีการศึกษาแตกต่างกัน เช่น สามีมีการศึกษาระดับ

สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายกรรยามีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 1.99 คน ส่วนที่สามมีการศึกษาดำกว่ามัธยมศึกษา กรรยามีการศึกษาระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 1.83 คน (United Nations 1976 : 114-115)

สำหรับการศึกษาในประเทศไทยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการศึกษากับจำนวนบุตรที่คาดหวังมีแบบแผนคล้ายคลึงกัน อาทิเช่น เยาวรัตน์ ปรปักษ์ขาม และสมใจ เสรีจรกิจเจริญ (2523 : 21) พบว่า สตรีไทยพุทธที่ไม่เคยเรียนหนังสือจะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ย 4.22 คน ระดับประถมศึกษาและสูงกว่าประถมศึกษา มีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ย 3.39 คน และ 3.45 คน ตามลำดับ ส่วนสตรีไทยมุสลิมที่ไม่เคยเรียนหนังสือ มีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ย 4.21 คน ระดับประถมศึกษาและสูงกว่าประถมศึกษา มีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ย 3.90 คน และ 2.71 คน ตามลำดับ ประโมทย์ กังสดาร (2525 : 59) พบว่า สตรีในชนบทที่ไม่มีการศึกษาและมีการศึกษาดำกว่าประถมศึกษา มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 5.3 คน สตรีชนบทที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษามัธยมศึกษาขึ้นไปมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.4, 3.5 คน ตามลำดับ พรทิพัฒน์ เลขธรากร (2530 : 48) พบว่า สตรีที่ไม่มีการศึกษามีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ย 5.3 คน สตรีที่มีการศึกษา ป.4 และสูงกว่า ป.4 มีจำนวนบุตรคาดหวัง 4.3 และ 3.0 ตามลำดับ

โครงการสำรวจสภาวะการคุมกำเนิด (CPS) ซึ่งมีทั้งหมด 3 รอบ และในโครงการสำรวจดังกล่าวส่วนหนึ่งมีการศึกษาจำนวนบุตรที่คาดหวังจำแนกตามการศึกษาของสตรี พบว่า โครงการ CPS รอบหนึ่ง พ.ศ. 2521 สตรีที่ไม่มีการศึกษามีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.8 คน สตรีที่มีการศึกษา 1-3 ปี 4 ปี และ 5 ปีขึ้นไปมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.7, 3.7 และ 2.8 คน ตามลำดับ โครงการ CPS รอบสอง พ.ศ. 2523 พบว่าสตรีที่ไม่มีการศึกษามีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.5 คน สตรีที่มีการศึกษา 1-3 ปี 4 ปี และ 5 ปีขึ้นไป มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.2, 3.5 และ 2.5 คน ตามลำดับ และโครงการ CPS รอบสาม พ.ศ. 2527 พบว่า สตรีที่ไม่มีการศึกษามีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.1 คน สตรีที่มีการศึกษา 1-3 ปี 4 ปี และ 5 ปีขึ้นไป มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.4, 3.3 และ 2.6 คน ตามลำดับ (Peerasit Kamnuansilpa and Aphichat Chumratrithirong 1985 : 32)

3. สถานภาพการทำงานของสตรีกับจำนวนบุตรที่คาดหวัง

การศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพการทำงานของสตรี กับภาวะเจริญพันธุ์ได้มีมานานแล้ว Pratt and Whelpton (1968 : 1245-1280) พบว่าประสมการณ์การทำงานของสตรีมีความสัมพันธ์ทางลบกับจำนวนบุตรที่มีและจำนวนบุตรที่ปรารถนา โดยจะเห็นได้จากผลการวิจัยในประเทศที่พัฒนาแล้วนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของสตรีและภาวะเจริญพันธุ์ปรากฏชัดเจน โดยเฉพาะ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างสตรีที่ทำงานกับที่ไม่ได้ทำงาน สตรีที่ทำงานเต็มเวลามีแนวโน้มที่จะมีบุตรน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับสตรีที่ไม่ได้ทำงานหรือทำงานบางเวลา สตรีที่สมรสแล้วและทำงานหลังการสมรสติดต่อกัน เป็นเวลานาน จะมีบุตรน้อยกว่าสตรีที่ทำงานในช่วงเวลาอันสั้นหรือ เป็นครั้งคราว สตรีที่ทำงานประเภทวิชาชีพจะมีบุตรน้อยกว่าสตรีที่ทำงานประเภทใช้แรงงานหรืออาชีพบริการ แต่เมื่อพิจารณาถึงผลการวิจัยในประเทศกำลังพัฒนา กลับพบว่า แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของสตรีกับภาวะเจริญพันธุ์ยังไม่แน่นอน เหมือนกับในประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่นพบว่าสตรีที่ทำงานมีบุตรน้อยกว่าสตรีที่ไม่ได้ทำงาน อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ เช่นนี้จะเห็นได้ชัดเจนในเมืองใหญ่เท่านั้น ข้อเท็จจริงที่ปรากฏหรือ เหตุผลก็คือ ลักษณะของงานในประเทศที่กำลังพัฒนาแตกต่างออกไปจากประเทศที่พัฒนาแล้ว ประเทศที่กำลังพัฒนานั้นงานบางอย่าง เช่น งานเกษตรกรรม สตรีสามารถทำงานได้โดยไม่ได้ เป็นอุปสรรคต่อการเลี้ยงดูบุตรแต่อย่างใด และเป็นงานที่ส่วนใหญ่สตรีที่พบมีการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจสังคมในระดับต่ำ แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานกับการมีบุตร จึงมิได้เป็นไปตามแบบของประเทศที่พัฒนา (นิพนธ์ เทพวัลย์ 2524 : 2-4)

การศึกษาในประเทศเยอรมนีพบว่า สตรีที่กำลังทำงานอยู่มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 1.9 คน ส่วนสตรีที่ไม่ได้ทำงานมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.1 คน (Freedman, Baumert and Bolte 1959 : 147) เมื่อศึกษาสตรีผิวดำในประเทศสหรัฐอเมริกาพบว่า ผู้ที่กำลังทำงานมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 3.6 คน สตรีที่เคยทำงานแต่ปัจจุบันไม่ได้ทำ และสตรีที่ไม่เคยทำงานเลยมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.0 และ 4.5 คน ตามลำดับ (Ryder and Westoff 1971 : 62) สตรีชาวเบลเยียมที่กำลังทำงานมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 1.93 คน สตรีที่เคยทำงานมาก่อนแต่ปัจจุบันไม่ได้ทำงาน 2.47 คน และสตรีที่ได้ทำงานเลย 2.18 คน ในทำนองเดียวกันสตรีชาวฝรั่งเศสที่กำลังทำงานมีจำนวนบุตรคาดหวัง 2.10 คน สตรีที่เคยทำงานมาก่อนแต่ปัจจุบันไม่ได้ทำงาน และสตรีที่ไม่ได้ทำงานเลยมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 2.72 และ 2.89 คน ตามลำดับ (United Nations 1976 : 118)

ส่วนผลงานวิจัยในประเทศไทยนั้น นิพนธ์ เทพวัลย์ ได้ศึกษาผลกระทบของ การทำงานของสตรีต่อภาวะเจริญพันธุ์ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท โดยอาศัยข้อมูลจากโครงการ สสำรวจภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีไทย พ.ศ. 2518 (SOFT) ผลการวิจัยในเขตชนบทพบว่า สตรี ที่ทำงานด้านวิชาชีพบริหารและเสมียน มีจำนวนบุตรที่คาดหวังต่ำสุด 3.10 คน ถัดไปได้แก่สตรี ที่ประกอบอาชีพขนส่งและบริการ และสตรีที่ประกอบอาชีพค้าขาย ซึ่งมีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดย เฉลี่ย 3.25 และ 3.79 คน ตามลำดับ สตรีที่ไม่ได้ทำงานมีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ยสูง ถึง 4.26 คน และกลุ่มเกษตรกรมีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ยสูงที่สุด 4.34 คน ซึ่งอาจ เป็นไปได้ว่าลักษณะงานทางเกษตรกรทำให้ ผู้ประกอบอาชีพนี้มีความต้องการบุตรเพื่อไว้ช่วยกัน ท้ามาหากิน หรือไว้พึ่งพายามแก่เฒ่ามากกว่าผู้ประกอบอาชีพอื่น (นิพนธ์ เทพวัลย์ 2524 : 12, 17)

เมื่อศึกษาสตรีในชนบท โดยใช้ข้อมูลจากโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากร รอบที่สอง (LS2) พ.ศ.2515- 2516 โดยพิจารณาการทำงานก่อนและหลังการสมรสได้ผลที่น่าสนใจคือ สตรีที่เคยทำงานมี รายได้ก่อนการสมรส มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.3 คน สตรีที่ไม่เคยทำงานก่อนการสมรสมีจำนวน บุตรที่คาดหวัง 4.8 คน สตรีที่ทำงานมีรายได้หลังการสมรสมีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.4 คน สตรีที่ไม่ได้ทำงานหลังการสมรส มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.7 คน และเมื่อพิจารณาถึงลักษณะของ งานที่พบว่า ก่อนการสมรสสตรีชนบทที่ไม่เคยทำงาน ทำงานให้ครอบครัวโดยเป็นเกษตรกรมี จำนวนบุตรที่คาดหวังสูงกว่าสตรีชนบทที่ทำงานใช้ฝีมือและไม่ใช้ฝีมือคือ มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.8, 4.6, 4.2 และ 4.2 คน ตามลำดับ (ประไพทย์ กังสดาร 2525 : 74-78) ต่อมา พรทิพัฒน์ เลขธรากร (2530 : 56-61) ได้ใช้ข้อมูลจากโครงการวิจัย "ภาวะเจริญพันธุ์ ภาวะการตาย และการวางแผนครอบครัวในประเทศไทย" (NS) พ.ศ.2522 พบผลการวิจัยที่ สอดคล้องกันอย่างชัดเจน โดยสตรีที่ทำงานมีรายได้ก่อนการสมรสมีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดย เฉลี่ย 3.7 คน สตรีที่ไม่ได้ทำงานมีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ย 4.8 คน ส่วนความสัมพันธ์ ระหว่างการทำงานของสตรีหลังการสมรสนั้น มีแบบแผนไม่ชัดเจน กล่าวคือสตรีที่ทำงานมีรายได้ หลังการสมรสมีจำนวนบุตรคาดหวังโดยเฉลี่ย 4.1 คน ซึ่งจำนวนบุตรเท่ากับกับกลุ่มสตรีที่ไม่ได้ ทำงาน ส่วนสตรีที่ทำงานไม่มีรายได้หลังการสมรส มีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ย 4.6 คน และจากโครงการ CPS รอบที่สาม เมื่อปี พ.ศ. 2527 พบว่า กลุ่มสตรีที่ทำงานเกษตรกรรมมี

ความต้องการจำนวนบุตรที่คาดหวังสูงประมาณ 3.7 คน ในขณะที่สตรีที่ไม่ได้ทำงาน และสตรีที่ทำงานนอกภาคเกษตรกรรม มีความต้องการจำนวนบุตรที่คาดหวังเพียง 3.0 คน (มะลิ สิวานนท์ชัย 2530 : 11)

ค. ปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง จากการศึกษาผลการวิจัยที่ผ่านมาพบว่า ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับการป้องกันปฏิสนธิ เป็นปัจจัยที่แสดงความสัมพันธ์กับภาวะเจริญพันธุ์ โดยมีผลงานการวิจัยเท่าที่ปรากฏดังนี้

1. การใช้วิธีการป้องกันปฏิสนธิกับจำนวนบุตรที่คาดหวัง

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้หรือไม่ใช้การป้องกันปฏิสนธิ กับภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศที่กำลังพัฒนา พบความสัมพันธ์ที่แตกต่างไปจากการศึกษาในประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยในประเทศที่กำลังพัฒนาขึ้น สตรีที่ใช้การป้องกันปฏิสนธิกลับมีภาวะเจริญพันธุ์สูงกว่าสตรีที่ไม่ใช้การป้องกันปฏิสนธิ (Hartford 1971 : 312-314) ในเรื่องนี้ Knodel and Visid Prachuabmoh (1973:38) ให้เหตุผลว่าคู่สมรสที่ใช้การวางแผนครอบครัวในประเทศด้อยพัฒนา และประเทศกำลังพัฒนามักจะเลือกใช้วิธีคุมกำเนิด วิธีหนึ่งวิธีใดหลังจากที่มีบุตรจำนวนมากพอแล้ว

เขาวรัตน์ ปราบัณษยาม และสมาใจ เสรีขจรกิจเจริญ (2523 : 25) พบว่า สตรีที่ใช้การวางแผนครอบครัวจะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ย ต่ำกว่าสตรีที่ไม่ใช้การวางแผนครอบครัว กล่าวคือสตรีไทยพุทธที่ใช้และไม่ใช้การวางแผนครอบครัว มีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ย 3.39 และ 3.49 คน ส่วนสตรีไทยมุสลิมที่ใช้และไม่ใช้การวางแผนครอบครัว มีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ย 3.88 คน และ 4.07 คน ประโมทย์ กังสदार (2525 : 92-93) พบว่า สตรีชนบทที่กำลังใช้การป้องกันปฏิสนธิ มีจำนวนบุตรที่คาดหวังต่ำสุด 4.3 คน สตรีที่เคยใช้และไม่เคยใช้ มีจำนวนบุตรที่คาดหวัง 4.7 คน และ 4.8 คน และพรทิพัฒน์ เลขธรากร (2530 : 36) พบว่า สตรีที่กำลังใช้การป้องกันปฏิสนธิ มีจำนวนบุตรที่คาดหวังโดยเฉลี่ยต่ำสุดเช่นกัน 4.0 คน สตรีที่ไม่เคยใช้การป้องกันปฏิสนธิและสตรีที่เคยใช้การป้องกันปฏิสนธิมีจำนวนบุตรคาดหวังโดยเฉลี่ย 4.6 คน และ 4.9 คน ตามลำดับ

2. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยกับจำนวนบุตรที่คาดหวัง

สำนักงานศูนย์คำ เป็นการเกี่ยวกับผู้อพยพ, กระทรวงมหาดไทย (2531:25)

ได้กล่าวถึงการจัดบริการเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวภายในศูนย์ฯ ไว้ว่า "กระทรวงมหาดไทย ได้มอบให้ศูนย์ฯ ร่วมกับสมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย และองค์การอาสาสมัครฯ ที่เกี่ยวข้องทำการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ผู้อพยพวางแผนครอบครัวอยู่แล้ว แต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะผู้อพยพส่วนมากไม่ยอมรับ และไม่ให้ความร่วมมือ เนื่องจากความเชื่อในประเพณีของผู้อพยพ" ซึ่งได้ขัดขวางการใช้การวางแผนครอบครัว จึงดูเหมือนจะเป็นการยากที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติ พฤติกรรมเจริญพันธุ์นั้นๆ ได้ก็ตาม แต่อย่างไรก็ตาม ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยน่าจะมีความสัมพันธ์กับการยอมรับการวางแผนครอบครัวของสตรีได้พอสมควร ซึ่งในความเป็นจริงแล้วสตรีที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในประเทศไทย ยาวนานกว่าบทบาทของการสื่อสาร การรณรงค์และการประชาสัมพันธ์ เพื่อจูงใจให้สตรีหันมาใช้การวางแผนครอบครัวนั้น สตรีที่อาศัยอยู่ในศูนย์ฯ นาน ย่อมจะได้รับสื่อในรูปแบบต่างๆ บ่อยครั้งถี่ครั้งขึ้น ไม่ว่าจะเป็น การฉายสไลด์ เทปบันทึกภาพ (video) ภาพยนตร์เสริมแรงโดยให้รางวัลแก่ผู้ทำหมัน เป็นต้น ก็น่าจะมีอิทธิพลก่อให้เกิดแรงจูงใจในการรับบริการมากขึ้น นอกจากนี้ การได้รับความรู้เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว น่าจะได้รับจากการที่ได้มาอาศัยอยู่ในประเทศไทย ด้วยเหตุที่ว่า ผู้อพยพเหล่านี้ [ม้ง (ซึ่งเป็นชนกลุ่มหนึ่งที่ เป็นชาวเขา) และลาว] อพยพมาจากถิ่นที่อยู่อาศัยหรือประเทศที่มีการให้ความรู้แพร่หลายในด้านการวางแผนครอบครัวน้อยกว่าในประเทศไทย และอาจมองได้ว่า ยิ่งเน้นเจาะจงเฉพาะศูนย์ฯ การได้รับความรู้ในเรื่องนี้โดยตรงจะยิ่งต้องมากกว่าประเทศที่จากมาอย่างแน่นอน เพราะทางศูนย์ฯ ต้องใช้ความพยายามอย่างยิ่งที่จะให้ผู้อพยพหันมาใช้การวางแผนครอบครัวให้ได้ ซึ่งจะเป็นการเน้นโอกาสที่ผู้อพยพจะได้รับความรู้ และยอมรับการวางแผนครอบครัว ดังผลการวิจัยได้พบว่าการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว อันหมายถึงการรับรู้ในด้านความคิดและข้อเท็จจริงต่างๆ เกี่ยวกับวิธีการจำกัดจำนวนบุตร เพื่อนำมาเป็นส่วนประกอบในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจำกัดหรือไม่จำกัดบุตรนั้น มีอิทธิพลต่อการยอมรับการวางแผนครอบครัว กล่าวคือ กลุ่มที่ใช้วิธีธรรมชาติ และกลุ่มที่ไม่คุมกำเนิด (กลุ่มยอมรับขั้นต่ำสุด) จะได้รับรู้ข่าวสารน้อยมาก และยิ่งพบอีกว่าตัวแปรข่าวสารมีอิทธิพลสูงสุดต่อจำนวนครั้งที่เปลี่ยนวิธีคุมกำเนิด ซึ่งแสดงว่าสตรียังมีโอกาสได้รับรู้ข่าวสารมากเท่าใดก็ยิ่งเปลี่ยนวิธีคุมกำเนิดบ่อยครั้งเท่านั้น และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ พบว่าข่าวสารมีสัมพันธ์ทางบวกค่อนข้างสูง กับทัศนคติต่อหลักการวางแผนครอบครัว ($r = .34$) และเจตจำนงในการ

คุมกำเนิด ($r = .27$) ซึ่งเป็นการชี้แนะว่า อิทธิพลของข่าวสารสามารถเปลี่ยนความรู้สึกรู้สึกนึกคิด และความพร้อมที่จะใช้วิธีคุมกำเนิดวิธีใหม่ ที่คิดว่าดีและเหมาะสมที่สุดสำหรับคน (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ 2526 : 43, 84, 106)

แต่อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุผลที่ว่า สตรีผู้อพยพที่อาศัยอยู่ในศูนย์ฯ ส่วนใหญ่คือพวกที่อาศัยอยู่มานานแล้ว และมีคุณลักษณะด้อยหลายประการ จึงไม่อาจเดินทางไปได้ หลักแหล่งในประเทศที่สามได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับชาวม้งที่ยังคงอาศัยอยู่ในประเทศไทย เป็นจำนวนมากทั้งๆ ที่อพยพเข้ามามานานแล้ว (บทวราณ จงวัฒนา 2527 : 57) ดังนั้นสตรีผู้อพยพที่อาศัยอยู่ในศูนย์ฯ ที่ถูกคัดเลือกให้ไปประเทศที่สาม ซึ่งผู้วิจัยคาดว่า สตรีเหล่านี้จะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังต่ำกว่าพวกที่ไม่คิดจะย้ายถิ่น (คือพวกที่ไม่มีโอกาสได้ถูกคัดเลือกให้ไปประเทศที่สาม) เนื่องจากการมองเห็นว่าการมีบุตรจำนวนมากจะเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตในประเทศที่สาม จึงน่าจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม เจรยพันธ์ของผู้ที่ถูกคัดเลือกให้ไปประเทศที่สามได้ ดังนั้นสตรีผู้อพยพที่อาศัยอยู่ในศูนย์ฯ (ซึ่งส่วนใหญ่คือ กลุ่มสตรีที่อาศัยอยู่ในศูนย์ฯ นานแล้ว) จึงน่าจะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังสูงกว่า

ดังนั้นจึงขอสรุปเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาคั้งนี้ คือ สตรีที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในประเทศไทยยาวนานกว่า จะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังสูงกว่าสตรีที่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยสั้นกว่า

3. ความคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่น (เพื่อไปตั้งหลักแหล่งในประเทศที่สาม) ของหัวหน้าครัวเรือนกับจำนวนบุตรที่คาดหวัง

จากการที่สภาพ เศรษฐกิจและสังคมของประเทศในแถบ เอเชียได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต อันเนื่องมาจากการได้รับเอาระบบของการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ มาจากสังคมที่พัฒนาแล้ว ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแง่ของวิถีชีวิตของบุคคลในสังคม โดยเฉพาะสถานภาพของสตรีในปัจจุบัน ได้รับการพัฒนากระดับให้ใกล้เคียงกับชายมากยิ่งขึ้น ดังคำกล่าวของ Charles Fourier นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสที่ว่า "ความก้าวหน้าของสังคมหรือการเปลี่ยนแปลงของสังคม มีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดกับการยกระดับฐานะของสตรีให้สูงขึ้น สังคมหยุดอยู่กับที่เมื่อใด เมื่อนั้นความก้าวหน้าของสตรีก็หยุดความไปด้วย" (ภัสสร สิมานนท์ 2527 : 12) นับตั้งแต่มีการจัดบันทึกประวัติความเป็นมาของมนุษยชาติไว้เป็นหลักฐานมักจะพบว่า ความคิดและการประพฤติปฏิบัติที่มีนัยแสดงให้เห็นถึงความเหนือกว่าบุรุษเพศ เมื่อเทียบกับสตรีนั้น ปรากฏให้เห็นได้ในแทบ

ทุกสังคม การให้คุณค่าทางเพศที่แตกต่างกัน และความไม่ทัดเทียมกันในบทบาท รวมทั้งหน้าที่รับผิดชอบที่สังคมกำหนดให้ชาย - หญิง โดยเฉพาะความรู้สึกที่ว่ากิจกรรมและความรับผิดชอบของบุรุษเพศมีความสำคัญเหนือกว่าสตรี ได้หยั่งรากลึกกลายเป็นความเชื่อค่านิยมหรือทัศนคติของสังคมนวัตกรรม (ภัสสร ลิมานนท์ 2527 : 1 - 5) ยกตัวอย่างเช่น Coombs and Chang (1981 : 110) ได้พบว่า สังคมที่ให้ความสำคัญแก่เพศชาย ความคิดหรือทัศนคติเกี่ยวกับเรื่อง การตัดสินใจในการมีบุตรของสามี มักมีอิทธิพลสำคัญกว่าภรรยา อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าในปัจจุบัน ช่องว่างระหว่างชาย - หญิง ได้ลดแคบลงอย่างมาก แต่ในรายละเอียด ก็ยังพบว่ามีความไม่เท่าเทียมกันอยู่ ซึ่งการที่จะทำให้เกิดความเสมอภาคทางเพศ ค่อนข้างจะเป็นไปได้ยาก เพราะในแง่ของพื้นฐานว่าด้วยบรรทัดฐานของสังคมได้ส่งผลทำให้สตรียังคงต้องเป็น "ข้างเท้าหลัง" หรือ ผู้ตามของครอบครัวจนกระทั่งทุกวันนี้

อย่างไรก็ตามไม่ว่าสถานการณ์สตรีจะได้รับการยกระดับให้เท่าเทียมกับชายหรือไม่ก็ตาม ก็ยังมีความเป็นไปได้อย่างมากที่ว่า การเสนอความคิดเห็น การตัดสินใจร่วมกันในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการกำหนดแนวทางในการดำเนินชีวิตร่วมกันภายในครอบครัว ถ้าไม่เกิดจากความคิดเห็น หรือการตัดสินใจของหัวหน้าครัวเรือน ก็ควรจะเป็นการตัดสินใจร่วมกันระหว่างคู่สมรส ซึ่งอย่างไรก็ตาม สตรีก็ยังต้องปฏิบัติตามหัวหน้าครัวเรือนผู้เป็นสามี โดยเฉพาะในสังคมที่ค่อยพัฒนา หรือกำลังพัฒนา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมในศูนย์ผู้อพยพ อันเนื่องด้วยในแง่วัฒนธรรมประเพณีซึ่งได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่าสตรีที่หัวหน้าครัวเรือนมีความคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่น เพื่อไปตั้งหลักแหล่งในประเทศที่สามนั้น ถือได้ว่า เป็นความคิดร่วมกันระหว่างคู่สมรสหรือถ้าสามีมีความคิดฝ่ายเดียว ในที่สุดภรรยาก็ย่อมมีความคิดเห็นคล้ายคลึงกันในลักษณะที่เหมือนกัน ในฐานะผู้ตามได้ กล่าวโดยสรุป อาจจะได้ว่าเป็นความคิดหรือการตัดสินใจร่วมกันของคู่สมรส ดังนั้นจากคำถามที่ถามหัวหน้าครัวเรือนว่า "ท่านคิดว่าท่านอยากเดินทางไปตั้งหลักแหล่งอยู่ในประเทศใด" นั้น สามารถนำมาใช้เป็นตัวแทน เสมือนหนึ่งว่าได้ถามสตรีที่ตกเป็นตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ เพราะเหตุที่ว่า การตัดสินใจของหัวหน้าครัวเรือน ก็ดูเหมือนว่าจะเป็นการตัดสินใจของภรรยาด้วยเช่นกัน และอีกเหตุผลหนึ่งที่จะเสริมให้เห็นถึงแนวโน้มของความเป็นไปได้ของความสอดคล้องของคำตอบของสามีภรรยาในเรื่องต่างๆ ในการที่จะอนุโลมเป็นคำตอบของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนั้น เพื่อมิให้เป็นข้อสมมติฐานที่ง่ายเกินไปนั้น ในเรื่องนี้ ยูดี กรอบทอง (2530 : ง, 41) ได้ศึกษาถึงความสอดคล้องของคำตอบระหว่างคู่สมรส ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ได้สะท้อนถึงความน่าเชื่อถือของข้อมูลของคู่สมรสในเรื่องข้อเท็จจริงต่างๆ และทัศนคติเกี่ยวเนื่องกับภาวะ

เจริญพันธุ์ทำให้สามารถประเมินความเป็นไปได้ ที่จะใช้คำตอบของคู่สมรสฝ่ายหนึ่งแทนอีกฝ่ายหนึ่งในเรื่องต่างๆ และผลการวิจัยพบว่า คู่สมรสให้คำตอบที่สอดคล้องกันพอสมควรในเรื่องที่เป็นทัศนคติ เกี่ยวเนื่องกับภาวะเจริญพันธุ์ ส่วนคำตอบที่เป็นข้อเท็จจริงของคู่สมรส พบว่ามีความสอดคล้องของคำตอบสูง และสูงกว่าคำตอบที่เป็นทัศนคติ ดังนั้นจากผลการวิจัยของยูดี กรอบทอง และเหตุผลที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ก็น่าจะเป็นการสนับสนุนในความน่าเชื่อถือของข้อมูล ที่ผู้วิจัยได้นำคำตอบของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งมาพิจารณา

การนำตัวแปรความคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่นฯ เข้ามาพิจารณาร่วมด้วยนั้น เนื่องจากผู้วิจัยคาดว่าน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้สตรีมีความต้องการบุตรแตกต่างกัน เกี่ยวกับประเด็นนี้ สิ่งที่ผู้วิจัยสงสัยและคาดว่าจะจะเป็นไปตามสมมติฐานหรือไม่ว่า "หัวหน้าครัวเรือนมีความคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่น (เพื่อไปตั้งหลักแหล่งในประเทศที่สาม) น่าจะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังต่ำกว่าที่หัวหน้าครัวเรือนไม่มีความคิดที่จะย้ายถิ่นฯ" ในประเด็นนี้ผู้วิจัยเชื่อว่า หัวหน้าครัวเรือนมีความคิดที่จะย้ายถิ่นไปตั้งหลักแหล่งในประเทศที่สาม เช่น สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส แคนาดา ฯลฯ อาจจะมองเห็นว่าการมีบุตรจำนวนมากจะเป็นภาระต่อการดูแลและเลี้ยงดู นอกจากนี้การที่จะนำบุตรอพยพย้ายถิ่นไปด้วยนั้น จะเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตในท้องถิ่นปลายทางหรือประเทศที่ตนเดินทางไปถึง เพราะคู่สมรสจะต้องมีการปรับตัว สร้างความมั่นคงในชีวิตให้กับตนเอง ซึ่งก็ดูเหมือนจะเป็นเรื่องที่ยากอยู่แล้ว การที่จะมีบุตรจำนวนมากติดตามไปด้วย จึงดูเหมือนจะยังเป็นภาระที่หนักยิ่งขึ้น ดังนั้น หัวหน้าครัวเรือนมีความคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่นฯ จึงน่าจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมเจริญพันธุ์ของผู้ที่คิดจะย้ายถิ่นฯ ได้ โดยเหตุที่ผู้คิดจะย้ายถิ่นฯ ได้ตระหนักถึงผลดีผลเสีย ซึ่งได้นำมาเปรียบเทียบกับกันอย่างมีเหตุผลแล้ว อาจส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติและพฤติกรรมเพื่อความเหมาะสมกับตนเองและครอบครัวก็เป็นได้ ในทางตรงกันข้ามผู้ไม่คิดจะย้ายถิ่น (ในที่นี้คือผู้ที่ไม่คิดจะย้ายไปไหนและผู้คิดจะอยู่ในประเทศไทย) นั้น จะต้องการมีบุตรจำนวนมาก เพราะสตรีเหล่านี้ยังคงอยู่ในครัวเรือนใกล้ชิดกับครอบครัวและญาติพี่น้อง ตลอดจนเพื่อนบ้าน ซึ่งนอกจากจะให้ความช่วยเหลือตนเองได้แล้ว ยังสามารถช่วยเหลือดูแลบุตรแทนคนได้ ประกอบกับการได้รับความสะดวกสบายเกี่ยวกับเครื่องอุปโภคบริโภคและการสาธารณสุขพอสมควร ซึ่งทัศนคติของผู้อพยพที่มีต่อการดำเนินชีวิตหรือการครองชีพในศูนย์ฯ นั้น ศูนย์ฯ บ้านนาโพธิ์และศูนย์ฯ บ้านวินัยมีทัศนคติที่ดี (ได้รับอาหารเพียงพอ, ได้รับบริการจากเจ้าหน้าที่, มีการฝึกฝนอาชีพ, ความปลอดภัย, ดีกว่าศูนย์ฯ ที่เคยอยู่ ฯลฯ) ถึงร้อยละ 53 และ 75 ตามลำดับ (Noppavan Chongvatana 1988 : 188) และการที่บุคคลไม่คิดจะย้ายถิ่นไปไหนนั้น อาจจะมีแนวคิดเกี่ยวกับ

การกู่ชาติ ซึ่งผู้อพยพอินโดจีนบางกลุ่มยังมีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ดังนั้นการมีบุตรจำนวนมาก จึงเท่ากับ เป็นการเสริมกำลังคนในการกลับไปต่อสู้เพื่อให้บรรลุแนวคิดดังกล่าว (นพวรรณ จงวัฒนา 2526 : 11) นอกจากนี้ผลการสำรวจผู้อพยพลี้ภัยอินโดจีนในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2529 พบว่าผู้ลี้ภัยในศูนย์ฯ บ้านนาโพธิ์ (ลาว) และศูนย์ฯ บ้านวินัย (ม้ง) ได้ตอบคำถามว่าจะไม่กลับสู่ประเทศเดิมของตนถึงร้อยละ 89.9 และ 91.4 ตามลำดับ ส่วนความปรารถนาที่จะไปตั้งหลักแหล่งในประเทศที่สามนั้น ศูนย์ฯ บ้านนาโพธิ์มีความปรารถนาที่จะไปตั้งหลักแหล่งในประเทศที่สามร้อยละ 80 ในขณะที่ศูนย์ฯ บ้านวินัยมีเพียงร้อยละ 46.9 (Noppavan Chongvatana 1988 : 165-166, 169-170)

จากเหตุผลดังกล่าวมาแล้วข้างต้น คาดว่าน่าจะเป็นไปตามสมมติฐานดังกล่าวที่ว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีความคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่น (เพื่อไปตั้งหลักแหล่งในประเทศที่สาม) น่าจะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังต่ำกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีความคิดที่จะย้ายถิ่น

สมมติฐานการศึกษา

ปัจจัยที่น่าจะมีผลต่อจำนวนบุตรที่คาดหวัง คือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางประชากร และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

1. สมมติฐานหลัก

"สตรีที่มีลักษณะทางด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคมและอื่นๆ ที่แตกต่างกัน น่าจะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังแตกต่างกันด้วย"

2. สมมติฐานย่อย แยกตามลักษณะปัจจัยได้เป็น 4 ปัจจัยดังนี้

ก. ปัจจัยประชากร

- 1) สตรีที่มีอายุน้อยกว่า จะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังต่ำกว่าสตรีที่มีอายุมากกว่า
- 2) สตรีที่มีอายุแรกสมรสน้อยกว่า จะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังสูงกว่าสตรีที่มีอายุแรกสมรสมากกว่า
- 3) สตรีที่มีบุตรที่มีชีวิตอยู่ครบทั้งสองเพศ จะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังสูงกว่าสตรีที่มีบุตรที่มีชีวิตอยู่เพศเดียว (เพศใดเพศหนึ่ง)

4) สตรีที่มีระยะเวลาสมรสสั้นกว่า จะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังต่ำกว่าสตรีที่มีระยะเวลาสมรสยาวนานกว่า

ข. ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ

1) สตรีเชื้อชาติม้ง (ศูนย์ฯ บ้านวินัย) จะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังสูงกว่าสตรีเชื้อชาติลาว (ศูนย์ฯ บ้านนาโพธิ์)

2) สตรีที่ได้รับการศึกษา จะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังต่ำกว่าสตรีที่ไม่ได้รับการศึกษา

3) สตรีที่ไม่ได้ทำงาน จะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังสูงกว่าสตรีที่ทำงาน

ค. ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

1) สตรีที่มีความรู้เกี่ยวกับวิธีการป้องกันปฏิสนธิ จะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังต่ำกว่าสตรีที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับวิธีการป้องกันปฏิสนธิ

2) สตรีที่เคยใช้วิธีการป้องกันปฏิสนธิ จะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังต่ำกว่าสตรีที่ไม่เคยใช้วิธีการป้องกันปฏิสนธิ

3) สตรีที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในประเทศไทยยาวนานกว่า จะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังสูงกว่าสตรีที่มีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยสั้นกว่า

4) หัวหน้าครัวเรือนที่มีความคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่น (เพื่อไปตั้งหลักแหล่งในประเทศที่สาม) จะมีจำนวนบุตรที่คาดหวังต่ำกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่มีความคิดที่จะย้ายถิ่น

ตัวแปรที่ใช้

ตัวแปรตาม คือ จำนวนบุตรที่คาดหวัง

ตัวแปรอิสระ คือ ก. ปัจจัยประชากร ได้แก่ อายุแรกสมรส ระยะเวลาสมรส เพศของบุตรที่มีชีวิตอยู่

ข. ปัจจัยสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ เชื้อชาติสตรี สถานภาพทางการศึกษา สถานภาพการทำงาน

ค. ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ความรู้และการใช้วิธีการป้องกันปฏิสนธิ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ความคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่น (เพื่อไปตั้งหลักแหล่งในประเทศที่สาม) ของหัวหน้าครัวเรือน

นิยามปฏิบัติ ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้แบ่งเป็น

1. ตัวแปรตาม คือ จำนวนบุตรที่คาดหวังของสตรีผู้อพยพสัญชาติที่สมรสแล้ว อายุ 15-49 ปี และอยู่กินกับสามี ในศูนย์ผู้อพยพสัญชาติบ้านนาโพธิ์ จังหวัดนครพนม และศูนย์ผู้อพยพสัญชาติบ้านวินัย จังหวัดเลย

จำนวนบุตรที่คาดหวัง เป็นดัชนีชี้วัดภาวะเจริญพันธุ์ที่ต้องการแบบหนึ่งซึ่งคำนวณโดยรวมจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ และจำนวนบุตรที่ต้องการเพิ่มในอนาคตของสตรีที่สมรสอายุ 15-49 ปี เข้าด้วยกัน

2. ตัวแปรอิสระ แบ่งเป็น 3 หมวด คือ

ก. ตัวแปรทางประชากร :

1) อายุของสตรี หมายถึง อายุเต็มของสตรีผู้ให้สัมภาษณ์หรืออายุของสตรีเมื่อวันเกิดครั้งสุดท้าย

2) เพศของบุตรที่มีชีวิตอยู่ หมายถึง เพศของบุตรชายหรือบุตรหญิงที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งอาศัยอยู่ทั้งภายในศูนย์ฯ และนอกศูนย์ฯ โดยได้จากการนำเอาจำนวนบุตรที่มีชีวิตอยู่ในครอบครัวของคู่สมรสว่ามีองค์ประกอบทางเพศของบุตรเป็นอย่างไร โดยแบ่งองค์ประกอบทางเพศของบุตรของครอบครัวออกเป็น 4 แบบคือ 1. ไม่มีบุตร 2. มีเฉพาะบุตรเพศชาย 3. มีเฉพาะบุตรเพศหญิง 4. มีบุตรครบทั้งสองเพศ

3) ระยะเวลาสมรส หมายถึง ระยะเวลาตั้งแต่สตรีผู้นั้นสมรสครั้งแรกถึงปัจจุบัน คำนวณจากผลต่างของอายุปัจจุบันของสตรีและอายุแรกสมรสของสตรี (เป็นจำนวนปี)

ข. ตัวแปรทางสังคมและเศรษฐกิจ :

1) สถานภาพการศึกษา เนื่องจากพื้นฐานทางด้านการศึกษานของผู้อพยพสัญชาติอยู่ในระดับต่ำ สถานภาพการศึกษาในที่นี้จึงหมายถึง เคยได้รับการศึกษาและไม่เคยได้รับการศึกษา

2) สถานภาพการทำงานของสตรี หมายถึง สตรีที่ทำงานและไม่ได้ทำงาน โดยสตรีที่ไม่ได้ทำงานในที่นี้ ประกอบด้วยการทำงานบ้านและการไม่ได้ประกอบอาชีพ

ค. ตัวแปรที่เกี่ยวข้อง :

1) ความรู้เกี่ยวกับการใช้วิธีการป้องกันปฏิสันธิ หมายถึง การทราบหรือรู้จักวิธีการป้องกันมิให้มีบุตรไม่ว่าวิธีใดก็ตาม จำนวน 9 วิธี ได้แก่ ยาเม็ดคุมกำเนิด ห่วงพลาสติกที่ใช้คุมกำเนิด ถุงยางอนามัย ยาฉีดคุมกำเนิด การผ่าตัดทำหมันหญิง การผ่าตัดทำหมันชาย ระยะปลอดภัยการถอนตัว และวิธีอื่นๆ โดยแบ่งออกเป็นสตรีที่มีความรู้และไม่มีความรู้เกี่ยวกับการป้องกันปฏิสันธิ

2) การใช้วิธีการป้องกันปฏิสันธิ หมายถึง การเคยใช้หรือไม่เคยใช้เกี่ยวกับการป้องกันปฏิสันธิของสตรีที่สมรสแล้วไม่ว่าวิธีใดก็ตาม จำนวน 9 วิธี ได้แก่ ยาเม็ดคุมกำเนิด ห่วงพลาสติกที่ใช้คุมกำเนิด, ถุงยางอนามัย, ยาฉีดคุมกำเนิด, การผ่าตัดทำหมันหญิง, การผ่าตัดทำหมันชาย, ระยะปลอดภัย, การถอนตัว และวิธีอื่นๆ

3) ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย หมายถึง จำนวนปีที่สตรีอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย

4) ความคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่นไปตั้งหลักแหล่งในประเทที่สาม หมายถึง ความคิดของหัวหน้าครัวเรือนต่อการเดินทางไปตั้งหลักแหล่งในประเทที่สาม โดยแบ่งผู้อพยพเป็น 2 กลุ่มคือ 1. ผู้อพยพที่ไม่อยากไปไหนและอยากอยู่ในประเทศไทย 2. ผู้อพยพที่อยากเดินทางไปตั้งหลักแหล่งในประเทที่สาม เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา ฝรั่งเศส ฯลฯ

3. ตัวแปรควบคุม คือ ศูนย์ผู้อพยพลี้ภัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ผลที่ได้รับในระยะสั้น ได้แก่

1) ทำให้ทราบจำนวนบุตรที่คาดหวังของสตรีผู้อพยพลี้ภัยชาวลาว (ศูนย์ฯ บ้านนาโพธิ์) และชาวม้ง (ศูนย์ฯ บ้านวินัย)

2) ทำให้ทราบความแตกต่างของจำนวนบุตรที่คาดหวังของสตรีผู้อพยพลี้ภัยชาวลาว และชาวม้ง และทราบความแตกต่างของปัจจัยทางด้านประชากร เศรษฐกิจ-สังคม และปัจจัยที่เกี่ยวข้องของสตรีผู้อพยพลี้ภัยชาวลาวและชาวม้งที่มีผลต่อจำนวนบุตรที่คาดหวังของสตรีผู้อพยพลี้ภัยทั้งสองแห่ง

3) ทราบปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่มีอิทธิพลต่อจำนวนบุตรที่คาดหวังของสตรีผู้อพยพลี้ภัยชาวลาวและชาวม้ง

และผลที่คาดว่าจะได้รับในระยะยาว ได้แก่

- 4) เป็นประโยชน์สำหรับ เป็นข้อมูลในการศึกษาปัญหาต่างๆ ด้านประชากรของผู้พหุพลีสปีดอินโดจีน เพราะการได้ทราบถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อจำนวนบุตรที่คาดหวัง จะสามารถนำมาเชื่อมโยงกับการวางแผนครอบครัว ซึ่งจะช่วยในการพิจารณาถึงโครงการต่างๆ ในอนาคต และวางแผนเพื่อรองรับปัญหาการเพิ่มของประชากรของผู้พหุพลีสปีด เหล่านี้ที่จะมีผลกระทบต่อประเทศไทยต่อไป
- 5) เพื่อ เป็นแนวทางให้มีผลต่อการลดภาวะเจริญพันธุ์ เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง และทำให้ทราบว่า การลดอัตราการเพิ่มของผู้พหุพลีสปีดมีโอกาสมากน้อยเพียงใด เพื่อผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐบาลไทย องค์การเอกชนหรือองค์การระหว่างประเทศที่ได้ดำเนินการอยู่ จะได้ตระหนักและหาวิธีหรือมาตรการป้องกันและแก้ไขต่อไป
- 6) เพื่อ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา เปรียบเทียบใน เรื่องนี้ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย